

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Ikääntymisen ja vammaisuuden rajapinnoilla

Ikääntyneiden vammaisten asema yhteiskunnallisissa rakenteissa

Hanna Kurtti, Y2401452

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Lapin yliopisto

2026

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Ikääntymisen ja vammaisuuden rajapinnoilla

Tekijä: Hanna Kurtti

Koulutusohjelma / oppiaine: Sosiaalityö

Ohjaaja(t): Yliopistonlehtori Tarja Orjasniemi

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 58 sivua, 1 liite

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin ikääntymisen ja vammaisuuden välistä yhteyttä sekä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten tutkimuskirjallisuudessa käsitteellistetään ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta sekä millaiset rakenteelliset tekijät edistävät tai estävät ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Tutkielma toteutettiin laadullisena integroivana kirjallisuuskatsauksena. Aineisto koostui 15 vuosina 2010–2026 julkaistusta suomen- ja englanninkielisestä vertaisarvioidusta tieteellisestä tekstistä. Teoriaohjaavan analyysin perusteella aineistosta muodostettiin kolme pääteemaa: ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen, rakenteelliset tekijät ja palvelujärjestelmät sekä osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä. Tutkielman teoreettinen viitekehys muodostui vammaisuuden teoreettisista lähestymistavoista, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteistä sekä intersektionaalisesta näkökulmasta, jonka yhteydessä tarkasteltiin myös ableismia ja ageismia.

Tutkimustulokset osoittavat, ettei ikääntymistä ja vammaisuutta voida ymmärtää toisistaan erillisinä ilmiöinä. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä rakentuvat yhteiskunnallisten rakenteiden, palvelujärjestelmien ja kulttuuristen käsitysten vuorovaikutuksessa. Syrjintää ylläpitävät erityisesti palvelujärjestelmien pirstaleisuus, hallinnolliset rajaukset sekä ikään ja vammaisuuteen liittyvät ableistiset ja ageistiset käytännöt. Yhdenvertaisuutta edistävät puolestaan saavutettavat palvelut, rakenteellisten esteiden purkaminen ja oikeusperustainen toimintakulttuuri.

Avainsanat: vammaisuus, ikääntyminen, osallisuus, yhdenvertaisuus, syrjintä, intersektionaalisuus, palvelujärjestelmät, yhteiskunnalliset rakenteet

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Vammaisuus	4
2.1 Teoreettisia lähestymistapoja vammaisuuteen	4
2.2 Ikääntyneet vammaiset	6
2.3 Osallisuus ja yhdenvertaisuus	8
3. Intersektionaalisuus	13
3.1 Intersektionaalisuuden teoreettiset lähtökohdat	13
3.2 Ableismi ja ageismi intersektionaalisuuden viitekehyksessä	15
4. Tutkimuksen toteutus	19
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	19
4.2 Integroiva kirjallisuuskatsaus	20
4.3 Aineiston haku ja valinta	22
4.4 Aineiston analyysi	27
4.5 Tutkielman eettisyys ja tutkijan positio	32
5. Tutkimustulokset	34
5.1 Ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen	34
5.2 Rakenteelliset tekijät ja palvelujärjestelmät	37
5.3 Osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä	39
6. Johtopäätökset ja pohdinta	44
Lähteet	54
Liitteet	

1. Johdanto

Suomen YK-liiton (n.d.) mukaan vammaiset henkilöt muodostavat maailman suurimman vähemmistön. Maailman terveysjärjestö WHO:n (2022, 16) arvion mukaan noin 16 prosentilla maailman väestöstä on jokin vamma. Väestön ikääntyminen on yksi merkittävimmistä nyky-yhteiskuntien väestökehityksen muutoksista (mm. Zechner ym. 2022, 317). Eliniän pidentyessä yhä useampi ihminen elää korkeaan ikään, mikä lisää myös niiden henkilöiden määrää, joilla on erilaisia toimintarajoitteita tai vammoja. Vammaisten henkilöiden kokonaismäärää tai ikääntyneiden vammaisten henkilöiden lukumäärää ei kuitenkaan tunneta tarkasti, sillä käytettävissä olevat tilastot perustuvat pääasiassa etuuksiin, diagnooseihin ja palvelujen käyttöön eivätkä varsinaisesti vammaisuuden esiintyvyyteen (Gissler, Hömppi & Nurmi-Koikkalainen 2026).

Vammaisuutta ja ikääntymistä tarkastellaan tutkimuksessa, palvelujärjestelmissä ja yhteiskuntapolitiikassa usein toisistaan erillisinä ilmiöinä. Tällainen erottelu on ongelmallista, sillä vammaiset ihmiset ikääntyvät ja toisaalta toimintarajoitteiden sekä vammaisuuden todennäköisyys kasvaa iän myötä. Ikääntymisen ja vammaisuuden erillinen tarkastelu voi johtaa tilanteeseen, jossa vammaisuuteen liittyviä ihmisoikeusnäkökulmia ei sovelleta myöhemmällä iällä koettuun vammaisuuteen. Tällöin ikääntyneet henkilöt saatetaan nähdä ensisijaisesti hoivan ja palvelujen kohteina aktiivisten oikeuksien haltijoiden sijaan. Vaikka hyvinvointipolitiikassa korostuvat terveyden, toimintakyvyn ja aktiivisen ikääntymisen tavoitteet, voivat ikääntyneet vammaiset henkilöt jäädä näiden politiikan sektoreiden väliin. Tämän vuoksi vammaisuus- ja ikääntymispolitiikan välisiä yhteyksiä on tarpeen tarkastella aiempaa tiiviimmin. (Leahy 2022.)

Kysymys ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta on noussut Suomessa näkyvästi esille erityisesti vammaispalvelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) pyrkii turvaamaan vammaisille henkilöille heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset palvelut sekä vahvistamaan yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Lain valmisteluun liittynyt julkinen keskustelu niin sanotusta ikääntymisrajauksesta herätti kuitenkin huolta siitä, voisiko korkea ikä muodostua perusteeksi vammaispalvelujen ulkopuolelle jäämiselle. Myös vanhusasiavaltuutettu on korostanut, ettei korkea ikä sellaisenaan voi olla peruste vammaispalvelujen epäämiselle (Topo ym. 2024, 35). Keskustelu kuvastaa laajempaa yhteiskunnallista jännitettä siitä, miten ikääntyminen ja vammaisuus ymmärretään palvelujärjestelmässä sekä millä tavoin yhdenvertaisuus toteutuu näiden ilmiöiden risteyskohdassa.

Vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien toteutumisen tarkastelu edellyttää tutkimustietoa vammaisuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Vammaistutkimuksen keskeisenä tehtävänä on tarkastella vammaisuuden yhteiskunnallisia merkityksiä, rakenteellisia vaikutuksia sekä vammaisten ja muun väestön välisiä eriarvoisuuden muotoja vammaisten henkilöiden omista näkökulmista käsin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Vaikka kansainvälisessä tutkimuksessa ikääntymisen ja vammaisuuden rajapinnoista käydään aktiivista keskustelua, suomalaista sosiaalitieteellistä tutkimusta näiden ilmiöiden yhteydestä on edelleen verrattain vähän (Era ym. 2020, 441; Krokfors 2021). Tutkimustiedon lisääminen on tärkeää, sillä se voi auttaa tunnistamaan eriarvoisuutta tuottavia rakenteita sekä edistää ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta. Aiemmassa tutkimuksessa ikääntymistä ja vammaisuutta on tarkasteltu pääosin joko gerontologisen tutkimuksen tai vammaistutkimuksen näkökulmasta. Tutkimusperinteiden erillisyys on voinut vähentää ymmärrystä siitä, miten ikääntyminen ja vammaisuus yhdessä muovaavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa, osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kokemuksia. Tarvitaan siis tutkimusta, joka kokoaa hajallaan olevaa tutkimustietoa yhteen ja tarkastelee ilmiötä kokonaisvaltaisesti.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan ikääntymisen ja vammaisuuden välistä yhteyttä sekä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Tutkielma toteutetaan integroivana kirjallisuuskatsauksena, jonka tavoitteena on selvittää, miten ikääntymisen ja vammaisuuden suhdetta käsitteellistetään sekä millä tavoin rakenteelliset tekijät vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu vammaisuuden teoreettisista lähestymistavoista, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteistä sekä intersektionaalisesta näkökulmasta. Intersektionaalisuus mahdollistaa sen tarkastelun, kuinka ikä, vammaisuus ja muut sosiaaliset kategoriat yhdessä muovaavat yksilöiden yhteiskunnallista asemaa ja kokemuksia eriarvoisuudesta. Lisäksi se tarjoaa välineen tarkastella sitä, miten erilaiset valtasuhteet ja yhteiskunnalliset rakenteet voivat ylläpitää syrjintää tai edistää yhdenvertaisuuden toteutumista.

Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta yhteiskunnassa sekä syventää ymmärrystä niistä rakenteellisista tekijöistä, jotka vaikuttavat heidän osallisuuteensa, yhdenvertaisuuteensa ja mahdollisuuksiinsa toimia täysivaltaisina kansalaisina. Samalla tutkielmassa pyritään tekemään näkyväksi niitä yhteiskunnallisia rakenteita, palvelujärjestelmien käytäntöjä ja kulttuurisia käsityksiä, jotka voivat ylläpitää ikääntyneiden vammaisten henkilöiden eriarvoisuutta ja syrjintää. Aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen

väestön ikääntymisen, palvelujärjestelmien muutosten sekä ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuutta koskevan keskustelun vuoksi. Tutkielman taustalla vaikuttaa myös oma ammatillinen kiinnostukseni aiheeseen. Pitkäaikainen työskentelyni vammaissosiaalityössä on herättänyt kiinnostuksen tarkastella tutkimuksen keinoin niitä rakenteellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat vammaisten henkilöiden asemaan sekä palvelujen ja oikeuksien toteutumiseen erityisesti ikääntymisen kontekstissa. Ammatillinen kokemukseni on herättänyt kiinnostuksen tarkastella, miten palvelujärjestelmien rakenteet ja hallinnolliset ratkaisut vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen.

Tutkielma etenee siten, että toisessa ja kolmannessa luvussa käsittelen tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen tarkoituksen, tutkimuskysymykset sekä tutkimusmenetelmän. Viidennessä luvussa esittelen tutkimustulokset, jonka jälkeen kuudennessa luvussa tarkastelen tuloksia suhteessa aiempaan tutkimukseen sekä esitän tutkimuksen johtopäätökset.

2. Vammaisuus

2.1 Teoreettisia lähestymistapoja vammaisuuteen

Vammaisuuden määritelmä ei ole pysyvä tai universaali, vaan se on muuttunut eri aikakausina yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja tieteellisten käsitysten mukana. Vammaisuutta on tarkasteltu muun muassa moraalisenä poikkeavuutena, hyväntekeväisyyden kohteena, lääketieteellisenä ongelmana, yhteiskunnallisen sorron muotona sekä kielellisesti rakentuvana ilmiönä. Nykyisessä vammaistutkimuksessa korostuu käsitys vammaisuudesta moniulotteisena ilmiönä, jota ei voida selittää yhden teoreettisen näkökulman avulla. (Vehmas 2005, 57; Kivistö 2014, 66.) Vammaisuuden teoreettiset tarkastelut voidaan kuitenkin jäsentää karkeasti yksilökeskeisiin, sosiaalisiin ja relationaalisiin lähestymistapoihin (Vehmas 2004, 34–35; Leahy 2021, 17–18).

Yksilökeskeisissä lähestymistavoissa vammaisuus ymmärretään yksilön ominaisuutena tai tilana, joka aiheuttaa toimintakyvyn rajoitteita ja heikentää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan. Historiallisesti vammaisuuden on katsottu johtuvan moraalista puutteista tai yksilön epäonnistumisista ja modernissa yhteiskunnassa tätä näkökulmaa muistuttaa erityisesti lääketieteellinen malli. Lääketieteellisen mallin mukaan vammaisuus on seurausta yksilön fysiologisista, psyykkisistä tai neurologisista poikkeavuuksista, joiden tunnistaminen, diagnoosi, hoitaminen ja kuntouttaminen ovat asiantuntijoiden tehtävä. Tällöin huomio kohdistuu yksilön toimintakyvyn puutteisiin ja niiden korjaamiseen. (Vehmas 2004, 34–35; Vehmas 2005, 12–13; Nurmi-Koikkalainen 2017, 11.) Myös hallinnolliset määritelmät rakentuvat usein lääketieteellisen ajattelun varaan, sillä niiden tehtävänä on määritellä, kenellä on oikeus palveluihin, etuuksiin tai oikeudelliseen suojaan. Tämän seurauksena vammaisuus näyttäytyy helposti yksilön ominaisuutena eikä yhteiskunnallisena kysymyksenä. (Altman 2001, 98–100.)

Lääketieteellisen mallin rinnalle kehittyi vammaisuuden sosiaalinen malli vastareaktionä yksilökeskeisille selityksille. Sosiaalisen mallin keskeinen lähtökohta on erottaa toisistaan vamma (impairment) ja vammaisuus (disability). Toimintarajoite viittaa yksilön fyysiseen, psyykkiseen tai aistitoimintoihin liittyvään poikkeavuuteen, kun taas vammaisuus syntyy yhteiskunnallisten esteiden, syrjivien käytäntöjen ja ympäristön rajoitteiden seurauksena. (Shakespeare & Watson 1997, 295–297; Oldman 2002, 793–794.) Tämän näkökulman mukaan ongelma ei ensisijaisesti sijaitse yksilössä, vaan yhteiskunnassa, joka ei huomioi ihmisten erilaisia tarpeita. Esteellinen

asuminen, puutteellinen joukkoliikenne, saavutettavuusongelmat, syrjivät asenteet tai palvelujärjestelmän puutteet voivat muodostua merkittävämmiksi osallistumisen esteiksi kuin itse toimintarajoite. (Nurmi-Koikkalainen 2017, 10–12; Oldman 2002, 793–794.)

Sosiaalinen malli on ollut keskeinen vammaisliikkeen ja vammaistutkimuksen teoreettinen perusta, sillä se siirtää huomion yksilön ominaisuuksista yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Shakespeare ja Watson (1997, 293–300) korostavat, että mallin merkitys ei perustu ainoastaan sen selitysvoimaan vaan myös sen poliittiseen tehtävään tehdä näkyväksi syrjintää ja rakenteellista eriarvoisuutta. Heidän mukaansa vammaisuuden keskeinen ongelma ei ole yksilön toimintarajoite vaan yhteiskunnan kyvyttömyys huomioida ihmisten erilaisuutta. Vaikka sosiaalista mallia on kritisoitu siitä, että se jättää toimintarajoitteiden ruumiilliset vaikutukset vähälle huomiolle, sen merkitys vammaisten henkilöiden oikeuksien, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämässä on ollut huomattava (Leahy 2021, 18–20). Suomessa uuden vammaispalvelulain (675/2023) 2 §:n mukainen vammaisen henkilön määritelmä nojaa vammaisuuden sosiaaliseen malliin. Sosiaali- ja terveysministeriön (2025) antaman vammaispalvelulain soveltamisohjeen mukaan lain soveltamisalassa ei ole mainintaa vammaisuuden sosiaalisesta mallista, mutta hallituksen esityksessä (HE 122/2024) vammaisen henkilön määritelmä on sosiaalisen mallin mukainen.

Sosiaalisen mallin rinnalle on kehittynyt myös relationaalisia ja biopsykososiaalisia lähestymistapoja, joiden tavoitteena on yhdistää yksilölliset ja yhteiskunnalliset näkökulmat. Näissä malleissa vammaisuus ymmärretään yksilön ja ympäristön välisenä suhteena. Altmanin (2001, 102–109) kuvaamassa Nagin mallissa vammaisuus nähdään prosessina, jossa sairaus tai terveydellinen tila voi johtaa toimintavajaukseen ja toimintarajoitteisiin, mutta vammaisuus syntyy vasta silloin, kun nämä rajoitteet vaikeuttavat yhteiskunnallisesti merkityksellisten roolien ja tehtävien toteuttamista. Vammaisuus ei siten ole pysyvä ominaisuus, vaan sen merkitys vaihtelee ympäristön, sosiaalisten suhteiden ja yhteiskunnallisten odotusten mukaan. (Altman 2001, 108–109, 112–113.) Samansuuntaista ajattelua edustaa Maailman terveysjärjestön (WHO) ICF-luokitus, jossa vammaisuus määritellään toimintarajoitteiden, osallistumisen esteiden sekä yksilöllisten ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksena. Biopsykososiaalisen mallin mukaan vammaisuus ei ole pelkästään yksilön ominaisuus eikä myöskään yksinomaan yhteiskunnan tuot-

tama ilmiö, vaan seurausta yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta. Mallin vahvuus on lääketieteellisten ja sosiaalisten näkökulmien yhdistäminen, joka tarjoaa yhteisen viitekehyksen eri tieteentaloille, palvelujärjestelmille ja politiikkatoimille. (Leahy 2021, 20–21.)

Viime vuosikymmeninä vammaisuuden tarkastelussa on korostunut myös oikeusperustainen lähestymistapa. Sen lähtökohtana on ajatus vammaisten henkilöiden yhdenvertaisista ihmisoi-
keuksista ja mahdollisuuksista osallistua yhteiskuntaan täysivaltaisina kansalaisina. Oikeusperustainen malli nojaa erityisesti Yhdistyneiden kansakuntien vammaisyleissopimukseen, jossa vammaisuus ymmärretään yksilön toimintarajoitteiden ja ympäristön esteiden välisenä suhteena. Tavoitteena ei ole ainoastaan yksilön toimintakyvyn tukeminen, vaan myös rakenteellisten esteiden poistaminen, yhdenvertaisuuden edistäminen sekä osallisuuden mahdollistaminen. (Nurmi-Koikkalainen 2017, 10–11; THL 2023b.)

Vammaisuuden teoreettinen kehitys osoittaa siirtymän yksilökeskeisistä selitysmalleista kohti laajempaa ymmärrystä vammaisuudesta yhteiskunnallisena ja relationaalisena ilmiönä. Vaikka lääketieteellinen näkökulma vaikuttaa edelleen vahvasti palvelujärjestelmissä ja hallinnollisissa määritelmissä, sosiaaliset, relationaaliset ja oikeusperustaiset lähestymistavat ovat laajentaneet käsitystä vammaisuudesta korostamalla ympäristön, yhteiskunnallisten rakenteiden, valtasuhteiden ja ihmisoikeuksien merkitystä. Tästä näkökulmasta vammaisuus voidaan ymmärtää yksilön toimintavalmiuksien ja yhteiskunnallisten toimintaympäristöjen välisenä suhteena, jossa osallisuus ja yhdenvertaisuus rakentuvat sekä yksilöllisten että rakenteellisten tekijöiden yhteisvaikutuksessa. (Tarvainen & Teittinen 2021, 9.)

2.2 Ikääntyneet vammaiset

Pitkäikäisyyden yleistyessä vanhojen ihmisten määrä kasvaa suhteessa muuhun väestöön. Vanhuusiän alkamista on tutkimuksissa määritelty useilla tavoilla ja tyypillisimmin sen on luokiteltu alkavan 65, 75 tai 85 vuoden iässä. Yksi perinteinen tapa jäsentää vanhuuden alkaminen on eläkkeelle jääminen. Ikääntyminen ei kuitenkaan ole yksiselitteinen tai yhtenäinen ilmiö, sillä yksilöiden välillä on huomattavia eroja terveydessä, toimintakyvyssä ja elämäntilanteissa. (Enroth 2018, 169.) Ikääntymistä ei kuitenkaan voida kuvata ainoastaan biologisena prosessina, sillä siihen vaikuttavat myös sosiaaliset kontekstit ja sosiaaliset tekijät (Ayalon & Tesch-Römer 2018, 1).

Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden määrittelyyn liittyy useita käsitteellisiä haasteita. Vammaisuuden tutkimuksessa ja gerontologisessa tutkimuksessa ikääntymistä ja vammaisuutta on perinteisesti tarkasteltu erillisinä ilmiöinä, joilla on omat tutkimusperinteensä. Ikääntymiseen liittyvä vammaisuuskeskustelu on pitkälti rakentunut lääketieteellisen näkökulman varaan, jossa vammaisuus ymmärretään ennen kaikkea toimintakyvyn heikkenemisenä ja vaikeutena suoriutua päivittäisistä toiminnoista. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee se, kuinka erottaa toisistaan ikääntymiseen liittyvä haurastuminen ja vammaisuus. Vaikka toimintakyvyn heikkeneminen voi olla osa ikääntymistä, ei haurastuminen itsessään tarkoita vammaisuutta. Toisaalta vammaisuus voi olla yksi haurastumisen seurauksista tai siihen liittyvistä tekijöistä. (Leahy 2021, 22–23; Monahan & Wolf 2014, 1.)

Yhä useampi vammaisen henkilö elää aiempaa pidempään ja ikääntyneiden toimintarajoitteisiin liittyvät kysymykset ovat nousseet kansainvälisessä tutkimuksessa entistä näkyvämmiksi. Kehitystä voidaan kuvailla käsitteillä ”aging with disability” ja ”aging into disability”. Ensimmäisellä tarkoitetaan henkilöitä, jotka ikääntyvät pitkäaikaisen tai elinikäisen vamman kanssa, kun taas jälkimmäinen kuvaa henkilöitä, jotka vammautuvat vasta myöhemmällä iällä. Monahan & Wolf 2014, 1–2). Samat käsitteet ovat keskeisiä myös Leahyn (2021) tutkimuksessa. Leahy (2021, 143–144) osoittaa, että vaikka ryhmien kokemuksissa on eroja, niitä yhdistävät monet samankaltaiset haasteet, kuten ympäristön esteellisyys, puutteelliset palvelut sekä leimaavat asenteet. Lisäksi molemmissa ryhmissä korostuvat osallisuuden, autonomian ja merkityksellisten ihmissuhteiden merkitys.

Oldman (2002, 793–794) sekä Monahan ja Wolf (2014, 1–2) kiinnittävät huomiota siihen, että ikääntymisen ja vammaisuuden tarkastelua ovat pitkään ohjanneet hallinnolliset ja palvelujärjestelmiin liittyvät rajat. Tutkimus, palvelut ja sosiaalipoliittiset ohjelmat on usein suunnattu erillisille kohderyhmille, kuten ikääntyneille, vammaisille henkilöille tai pitkäaikaissairaille. Tämän seurauksena huomio on kohdistunut ryhmien välisiin eroihin enemmän kuin niiden yhteisiin kokemuksiin ja tarpeisiin. Monahan ja Wolf (2014, 1–S) katsovatkin, että ikääntymisen ja vammaisuuden näkökulmien yhdistäminen voisi tuottaa nykyistä kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä niistä kysymyksistä, joita pitkäaikaisen vamman kanssa ikääntyvät ja myöhemmällä iällä vammautuvat henkilöt kohtaavat. Oldman (2002, 798–805) korostaa, että toimintarajoitteiden vaikutuksia ei voida ymmärtää ilman vammaisuuden sosiaalista mallia eli ympäristön, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden tarkastelua.

Monahan ja Wolf (2014, 2) nostavat lisäksi esiin elämänkulun aikana kasautuvan eriarvoisuuden merkityksen. He viittaavat tutkimukseen, jonka mukaan pitkäaikaisen vamman kanssa ikääntyvät henkilöt voivat kohdata terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia haittoja, jotka kasaantuvat vuosikymmenten aikana. Tämä havainto tukee Leahyn (2021, 146–150) kuvausta niin sanotusta kaksinkertaisesta haasteesta (double jeopardy), jossa ikääntymisen mukanaan tuomat muutokset yhdistyvät jo olemassa olevaan vammaisuuteen. Toisaalta molemmat tutkijat tunnistavat myös pitkäaikaisen vammaisuuden kanssa elämisen tuottamia voimavaroja, kuten selviytymiskeinoja ja kykyä sopeutua muutoksiin (Monahan & Wolf 2014, 2; Leahy 2021, 146–150).

Sekä Oldmanin (2002), Leahyn (2021) että Monahanin ja Wolfin (2014) tutkimukset osoittavat, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa ei voida ymmärtää tarkastelemalla pelkästään ikääntymistä tai vammaisuutta erillisinä ilmiöinä. Koska yhteiskunnalliset rakenteet, ympäristötekijät ja kulttuuriset käsitykset vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen yhteiskunnallisina toimijoina, eivät gerontologisen tutkimuksen lääketieteellinen käsitteistö ei yksin riitä kuvaamaan ikääntyneiden kokemuksia, vaan tarkastelua tulee tehdä vammaisuuden vuorovaikutteisten ja relationaalisten mallien viitekehyksessä. (Oldman 2002, 798–805; Leahy 2021, 27–28, 160–161; Monahan & Wolf 2014, 1–2.)

2.3 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Osallisuus on sosiaalityön, hyvinvointipolitiikan ja vammaistutkimuksen keskeinen käsite, jota voidaan tarkastella yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan välisenä suhteena. Yhteistä osallisuuden määritelmille on näkemys siitä, että osallisuus tarkoittaa enemmän kuin pelkkää osallistumista. Se sisältää mahdollisuuden vaikuttaa, tulla kuulluksi, kokea merkityksellisyyttä sekä kuulua yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja liittyy yksilön kokemukseen omasta toimijuudestaan ja vaikutusmahdollisuuksistaan. (Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 269–270; Isola ym. 2017, 3–5.)

Kivisen ym. (2020, 269–270) mukaan osallisuus on moniulotteinen ja subjektiivinen kokemus, joka muodostuu osallistumisen, toiminnan ja vaikuttamisen kautta. Osallisuuteen liittyvät kokemukset kuulluksi tulemisesta, mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin sekä tunne yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Osallisuus sisältää myös vastavuoroisuutta, vastuuta ja sitoutumista. Osallisuus ja osallistuminen eivät ole synonyymeja. Osallistuminen voi tarkoittaa

pelkkää mukanaoloa ilman todellisia vaikutusmahdollisuuksia, mutta osallisuus edellyttää mahdollisuutta vaikuttaa ja kokea olevansa merkityksellinen toimija. Osallistuminen voi kuitenkin toimia väylänä osallisuuden kokemuksen syntymiselle. (Kivinen ym. 2020, 269.) Kivistö (2014) tulkitsee osallisuuden toiminnan, kokemuksen ja kielenkäytön muodostamaksi moniulotteiseksi kokonaisuudeksi, jossa keskeistä ovat kuulumisen kokemus, mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään, toimijuus sekä ympäristön tarjoamat tai rajoittamat osallistumisen mahdollisuudet. Osallisuus ei ole pysyvä tila, vaan se rakentuu jatkuvasti yksilön, ympäristön ja yhteiskunnallisten rakenteiden vuorovaikutuksessa. (Kivistö 2014, 247–253.)

Osallisuuden moniulotteisuus tulee esiin myös Salmisen ym. (2021) tarkastelussa. Heidän mukaansa osallisuus muodostuu ihmisen suhteissa muihin ihmisiin, palveluihin, elinympäristöihin ja yhteiskuntaan, eikä sitä voida palauttaa ainoastaan osallistumiseen tai vaikuttamiseen. Osallisuus sisältää samanaikaisesti sosiaalisia, taloudellismateriaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia. Se tarkoittaa yhteisöihin kuulumista (being part of), osallisuuden mahdollistavia resursseja (having a part) sekä mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa (taking part). Osallisuus voidaan siten ymmärtää sekä kokemuksena yhteisöön kuulumisesta että mahdollisuutena hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia resursseja ja osallistua yhteiseen toimintaan ja päätöksentekoon. (Salminen ym. 2021, 81–86.)

Osallisuuden rakentumista voidaan tarkastella myös sen eri tasojen kautta. Kivisen ym. (2020, 270–271) mukaan sosiaali- ja terveyspalveluissa osallisuus ilmenee yhteiskunnallisella, palvelujärjestelmän ja yksilön tasolla. Yhteiskunnallisella tasolla osallisuus tarkoittaa kansalaisten mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja palvelujen kehittämiseen. Palvelujärjestelmän tasolla se näkyy asiakkaiden mahdollisuutena osallistua palvelujen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Yksilötasolla osallisuus tarkoittaa asiakkaan mahdollisuutta osallistua omaa elämäänsä, hoitoaan tai palvelujaan koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Salmisen ym. (2021, 85) esittämä osallisuuden kehät -malli täydentää tätä näkökulmaa kuvaamalla osallisuutta kolmen toisiinsa kietoutuvan ulottuvuuden kautta. Ensimmäisen kehän muodostavat sosiaaliset suhteet, kuten perhe, ystävät ja muut merkitykselliset ihmissuhteet. Toisen kehän muodostavat kohtaamisen instituutiot, kuten palvelut, harrastukset ja muut arjen toimintaympäristöt. Kolmas kehä liittyy yhteiskunnan jäsenyyteen, johon kuuluvat esimerkiksi koulutus, työelämä, kansalaisuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Osallisuus syntyy näiden kehien välisessä vuorovaikutuksessa eikä ole yksilön pysyvä ominaisuus, vaan jatkuvasti muuttuva prosessi. (Salminen ym. 2021, 85–87, 95.)

Myös Isola ym. (2017, 3–5, 9–10) korostavat osallisuuden yhteyttä toimijuuteen, merkityksellisyyteen ja vaikuttamiseen. Heidän mukaansa osallisuus tarkoittaa kuulumista sellaisiin yhteisöihin ja suhteisiin, joissa ihminen voi hyödyntää hyvinvoinnin lähteitä, vaikuttaa omaan elämäänsä ja osallistua yhteiseen hyvään. Osallisuus ilmenee päätösvaltana omassa elämässä, mahdollisuutena osallistua vaikuttamisen prosesseihin sekä kykynä toimia osana yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Näin osallisuus voidaan ymmärtää samanaikaisesti kuulumisena, toimijuutena, vaikuttamisena ja vastavuoroisina sosiaalisina suhteina.

Osallisuuden tavoin yhdenvertaisuus on keskeinen vammaispolitiikkaa, ihmisoikeuksia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta ohjaava periaate. Se voidaan ymmärtää juridisena, yhteiskunnallisena ja ihmisoikeudellisena käsitteenä, joka ulottuu syrjimättömyyttä laajemmalle kattaen yhteiskunnan velvollisuuden turvata kaikille ihmisille samat perusoikeudet ja mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan. Yhdenvertaisuus nähdään myös yhtenä keskeisenä mittarina arvioitaessa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. (Rantamäki ym. 2020, 2–3.) Sosiaali- ja terveystalveissa yhdenvertaisuutta tarkastellaan usein eri väestöryhmien näkökulmasta arvioimalla, miten esimerkiksi ikä, sukupuoli, etnisuus, asuinpaikka tai vammaisuus vaikuttavat palvelujen saatavuuteen ja mahdollisuuksiin osallistua yhteiskuntaan (Hyvärinen ym. 2019, 9).

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa iän, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää kuitenkin muutakin kuin muodollisesti samanlaista kohtelua. Tosiasiallisella yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että erilaisista lähtökohdista huolimatta kaikilla on mahdollisuus saavuttaa yhdenvertainen lopputulos. Tämän vuoksi yhdenvertaisuuden toteutuminen voi käytännössä edellyttää myös erilaista kohtelua, kuten kohtuullisia mukautuksia, esteettömyyttä tai yksilöllistä tukea. (Hyvärinen ym. 2019, 9–10; Nieminen ym. 2020, 14.) Yhdenvertaisuuden toteutumisessa keskeinen merkitys on myös yhdenvertaisuuslailla (1325/2014), joka kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella sekä velvoittaa viranomaisia, työnantajia ja palveluntuottajia tekemään kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen osallistumisen mahdollistamiseksi. Kohtuullisten mukautusten epääminen katsotaan lain mukaan syrjinnäksi (Nieminen ym. 2020, 13–15). Yhdenvertaisuuslain tavoitteena on sekä vähentää syrjintää että vahvistaa syrjintää kokeineiden henkilöiden oikeusturvaa (Oikeusministeriö 2023).

Vammaisuuden näkökulmasta yhdenvertaisuus on viime vuosikymmeninä yhä vahvemmin kytkeytynyt ihmisoikeuksiin. Vammaispoliittinen ajattelu on siirtynyt lääketieteellisestä vammaiskäsityksestä yhteiskunnalliseen näkemykseen, jossa vammaisuuden ei nähdä johtuvan ensisijaisesti yksilön toimintarajoitteista, vaan yhteiskunnan esteistä, asenteista ja toimintatavoista. Tässä näkökulmassa vammaisuus muodostuu yksilön ja ympäristön välisessä suhteessa, jolloin yhdenvertaisuuden edistäminen kohdistuu ennen kaikkea yhteiskunnallisten esteiden poistamiseen. (Pimiä 2016, 9–11.) Rieserin (2022, 175–177) mukaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus on nimenomaisesti ihmisoikeuskysymys. Yhdenvertaisuus ei tarkoita ainoastaan syrjinnän puuttumista, vaan mahdollisuutta osallistua yhteiskuntaan täysivaltaisena jäsenenä. Sosiaalisen mallin näkökulmasta vammaisten henkilöiden eriarvoisuus syntyy yhteiskunnallisista esteistä eikä yksilön ominaisuuksista. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää aktiivisia toimia, kuten syrjivien rakenteiden purkamista, myönteisten asenteiden vahvistamista sekä vammaisten henkilöiden osallisuuden tukemista (Rieser 2022, 180–181, 193–194).

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kansainvälinen perusta rakentuu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevalle yleissopimukselle (CRPD). Sopimuksen keskeisiä periaatteita ovat yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, osallisuus, osallistuminen sekä esteettömyys ja saavutettavuus (YK:n vammaissopimus 27/2016, 1–5 artiklat). Sopimus korostaa, että vammaiset henkilöt ovat täysivaltaisia oikeuksien haltijoita, joilla tulee olla samat mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan kuin muilla kansalaisilla. Erityisen merkittävä on sopimuksen 12 artikla, joka tunnustaa vammaisten henkilöiden oikeudellisen toimintakelpoisuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa. Campos Pinto ym. (2026, 2–4) toteavat, että kyseessä on merkittävä oikeudellinen ja yhteiskunnallinen muutos, jossa vammaiset henkilöt nähdään aktiivisina kansalaisina eikä päätöksenteon kohteina. Historiallisesti erityisesti kognitiivisesti vammaisia henkilöitä on pidetty kykenemättöminä tekemään itseään koskevia päätöksiä, mikä on johtanut heidän sulkeutumisensa täysivaltaisen kansalaisuuden ulkopuolelle. Tämän vuoksi yhdenvertaisuus merkitsee myös oikeutta tulla tunnustetuksi lain edessä täysivaltaisena oikeussubjektina riippumatta henkilön toimintakyvystä tai tuen tarpeesta. (Campos Pinto ym. 2026, 2–4.)

Käytännössä yhdenvertaisuuden toteutumisessa on yhä haasteita. Yhdenvertaisuuden toteutumisesta rajoittavat puutteellinen saavutettavuus, rakenteelliset, institutionaaliset ja asenteelliset esteet sekä heikko oikeustietoisuus. Vaikka lainsäädäntö turvaisi muodollisesti samat oikeudet kaikille, voivat esimerkiksi lääketieteellisiin arvioihin perustuvat toimintakykykäsitykset, hol-

hoavat toimintatavat ja oletukset vammaisten henkilöiden kyvyttömyydestä ylläpitävät eriarvoisuutta. Ihmisoikeusperustaisessa lähestymistavassa yhdenvertaisuus edellyttääkin siirtymistä suojeluun perustuvasta ajattelusta oikeusperustaiseen näkökulmaan, jossa vammaiset henkilöt tunnustetaan aktiivisiksi toimijoiksi ja heidän oma tahtonsa asetetaan päätöksenteon keskiöön. (Campos Pinto ym. 2026, 3–6, Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016, 7–11.)

Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden näkökulmasta yhdenvertaisuus on erityisen merkityksellinen käsite, sillä heidän asemansa rakentuu usein useiden samanaikaisten erontekojen, kuten iän, vammaisuuden, toimintakyvyn ja yhteiskunnallisten rakenteiden risteyskohdissa. Tällöin yhdenvertaisuuden tarkastelu ei voi rajoittua sen muodolliseen ulottuvuuteen, vaan huomion tulee kohdistua myös siihen, tunnustetaanko henkilöt täysivaltaisina kansalaisina, joiden oikeudet, osallisuus ja toimijuus toteutuvat yhdenvertaisesti muiden kanssa.

3. Intersektionaalisuus

3.1 Intersektionaalisuuden teoreettiset lähtökohdat

Intersektionaalisuus on alun perin feministisessä tutkimuksessa kehitetty lähestymistapa, jonka avulla analysoidaan, miten erilaiset sosiaaliset kategoriat, kuten sukupuoli, ikä, vammaisuus, etnisyys, yhteiskuntaluokka ja seksuaalinen suuntautuminen, vaikuttavat samanaikaisesti ihmisten asemaan yhteiskunnassa. Käsitteen on kehittänyt Kimberlé Crenshaw, joka kritisoi feminististä ja antirasistista tutkimusta sukupuolen ja etnisyyden tarkastelusta toisistaan erillisinä ilmiöinä. Tällöin esimerkiksi rodullistettujen naisten kokemukset jäivät näkymättömiksi, koska niitä ei voitu ymmärtää pelkästään sukupuoleen tai etnisyyteen liittyvän syrjinnän kautta. Lisäksi ryhmien sisäiset erot jäivät huomioimatta, jolloin marginalisoitumista voi tapahtua myös viiteryhmien sisällä. Crenshawin mukaan eriarvoisuus ei siten hahmotu riittävästi tarkastelemalla yksittäisiä sosiaalisia kategorioita erillään toisistaan, vaan huomio tulee kohdistaa niiden yhteisvaikutuksiin. (Crenshaw 1991, 1242–1245.)

Patricia Hill Collins täydensi Crenshawn näkökulmaa kehittämällä dominaation matriisin (matrix of domination) käsitteen. Sillä kuvataan rakenteita, joissa erilaiset eriarvoisuuden muodot ja valtasuhteet syntyvät, kehittyvät, ylläpitävät itseään ja vahvistavat toisiaan. (Rice ym. 2019, 411.) Intersektionaalisen näkökulman lähtökohtana on, että sosiaaliset kategoriat ovat yhteiskunnallisesti rakentuneita, historiallisesti muotoutuneita ja kontekstisidonnaisia. Yksilöiden kokemuksia ei tarkastella ainoastaan henkilökohtaisina ilmiöinä, vaan ne liitetään laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, valtasuhteisiin ja eriarvoisuutta tuottaviin mekanismeihin. Näin intersektionaalisuus auttaa tunnistamaan, miten erilaiset etuoikeudet ja sorron muodot voivat esiintyä samanaikaisesti yksilön elämässä. (Heino 2023, 62.) Intersektionaalisuuden tavoitteena ei siten ole ensisijaisesti kuvata ihmisten välisiä eroja, vaan tarkastella vallan, etuoikeuksien ja eriarvoisuuden rakenteita ja niiden vaikutuksia ihmisten elämään. Tässä merkityksessä näkökulma kiinnittyy vahvasti sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteeseen. (Rice ym. 2019, 411–414.)

Crenshaw jäsentää intersektionaalisuutta erottelemalla rakenteellisen, poliittisen ja representaatioihin liittyvän intersektionaalisuuden. Rakenteellinen intersektionaalisuus viittaa siihen, kuinka yhteiskunnalliset rakenteet, esimerkiksi köyhyys ja rasismi, voivat samanaikaisesti ilmetessään lisätä ihmisten haavoittuvuutta. Poliittinen intersektionaalisuus kuvaa tilanteita, joissa yhteiskunnalliset liikkeet ja politiikka sivuuttavat useisiin marginalisoituihin ryhmiin kuuluvien henkilöiden kokemukset. Representaatioiden intersektionaalisuudella tarkoitetaan

puolestaan sitä, kuinka kulttuuriset stereotypiat, mielikuvat ja julkinen puhe tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta. Mikäli yhteiskunnalliset representaatiot perustuvat yksinkertaistettuihin käsityksiin ihmisistä ja heidän asemastaan, voivat tietyt ryhmät jäädä näkymättömiksi. (Crenshaw 1991, 1245–1251, 1283.)

Intersektionaalisuutta ei kuitenkaan pidetä varsinaisena teoriana, vaan ennen kaikkea tutkimuksellisenä ja analyttisena näkökulmana. Crenshawin (1991, 1244–1245) mukaan sen avulla voidaan tunnistaa useiden samanaikaisesti vaikuttavien eriarvoisuutta tuottavien rakenteiden vaikutuksia. Spieringsin (2020, 238–239) mukaan intersektionaalisuuden tehtävänä ei ole olettaa kaiken eriarvoisuuden olevan automaattisesti moniperustaista, vaan ohjata tutkimusta tarkastelemaan, milloin ja miten useat sosiaaliset kategoriat yhdessä vaikuttavat ihmisten asemaan. Näin intersektionaalinen tutkimus pyrkii tekemään näkyviksi sellaisia eriarvoisuuden mekanismeja, jotka saattaisivat jäädä havaitsematta yksittäisiin kategorioihin perustuvassa tarkastelussa. Samalla se tarjoaa välineitä uusien tutkimuskysymysten muodostamiseen ja valtasuhteiden aiempaa moniulotteisempaan analyysiin. (Spierings 2020, 238–239.)

Intersektionaalisessa tutkimuksessa voidaan erottaa kolme erilaista lähestymistapaa. Tekninen intersektionaalisuus keskittyy eri sosiaalisten kategorioiden yhteisvaikutusten tarkasteluun, teoreettinen intersektionaalisuus analysoi kategorioiden välisiä suhteita ja niiden tuottamaa eriarvoisuutta, ja radikaalisti vaihtoehtoinen intersektionaalisuus pyrkii kehittämään uusia tapoja ymmärtää ja tutkia moniperustaista eriarvoisuutta. Näitä lähestymistapoja yhdistää näkemys siitä, että sosiaalisten kategorioiden merkitys vaihtelee yhteiskunnallisen, kulttuurisen ja historiallisen kontekstin mukaan. (Spierings 2020, 239–242.)

Sosiaalityön tutkimuksessa intersektionaalisuuden keskeinen merkitys liittyy sen kykyyn tehdä näkyväksi eriarvoisuuden moniperustaisuutta. Heinin (2023, 68–77) mukaan intersektionaalinen näkökulma mahdollistaa yhteiskunnallisten ilmiöiden ja valtasuhteiden kriittisen tarkastelun sekä auttaa ymmärtämään, kuinka yksilöiden kokemukset rakentuvat yhteiskunnallisissa ja historiallisissa konteksteissa. Tässä tutkielmassa käytän intersektionaalisuutta sekä teoreettisena että analyttisena viitekehyksenä. Tutkielmassani intersektionaalisuus tarjoaa teoreettisen viitekehyksen ikääntyneiden vammaisten henkilöiden aseman tarkasteluun. Lähtökohtana on näkemys siitä, ettei ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kokemuksia, osallisuutta tai yhteiskunnallista asemaa voida ymmärtää tarkastelemalla ikääntymistä ja vammaisuutta toisistaan erillisinä ilmiöinä. Intersektionaalinen näkökulma mahdollistaa ikään ja vammaisuuteen sekä muihin yhteiskunnallisiin asemiin liittyvien tekijöiden yhteisvaikutusten tarkastelun ja auttaa

tunnistamaan sellaisia marginalisaation ja ulossulkemisen mekanisme, jotka voivat jäädä näkymättömiksi yksittäisiin kategorioihin perustuvassa analyysissä. (McKee ym. 2026, 54–55.) Intersektionaalinen lähestymistapa tarjoaa samalla välineen tarkastella, kuinka yhteiskunnalliset rakenteet ja valtasuhteet voivat joko vahvistaa tai heikentää ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja asemaa yhteiskunnassa.

3.2 Ableismi ja ageismi intersektionaalisuuden viitekehyksessä

Intersektionaalista näkökulmaa voidaan soveltaa vammaisuuden ja ikääntymisen risteykseen tarkastelemalla sitä, kuinka niihin liittyvät sosiaaliset kategoriat, valtasuhteet ja yhteiskunnalliset rakenteet yhdessä muovaavat ihmisten asemaa ja kokemuksia. Perinteisessä vammaistutkimuksessa vammaisuutta on usein tarkasteltu ensisijaisena identiteettinä, jolloin muut yksilön asemaan vaikuttavat tekijät ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Intersektionaalinen tutkimus auttaa tunnistamaan, kuinka esimerkiksi ikä, sukupuoli, etninen tausta tai sosioekonominen asema voivat muovata vammaisten henkilöiden kokemuksia eri tavoin. Näin se tuottaa moniulotteisempaa ymmärrystä eriarvoisuudesta, osallisuudesta ja yhteiskunnallisista rakenteista. (Goethals ym. 2015, 75–89.)

Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kohdalla intersektionaalinen tarkastelu on erityisen merkityksellistä, sillä heidän yhteiskunnallinen asemansa ei määräydy yksinomaan vammaisuuden tai ikääntymisen perusteella. Stigmaa tulisikin tarkastella intersektionaalisesti, jolloin huomio kiinnittyy siihen, miten erilaiset identiteetit ja yhteiskunnalliset asemat yhdessä tuottavat eriarvoisuutta. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden tutkimuksessa intersektionaalisuus auttaa ymmärtämään, ettei yksilön asema määräydy ainoastaan vammaisuuden tai ikääntymisen perusteella, vaan niiden sekä muiden yhteiskunnallisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Intersektionaalisuuden avulla voidaan ymmärtää, miten ikä ja vammaisuus vaikuttavat osallisuuteen, palveluihin pääsyyn ja yhteiskunnalliseen asemaan. (Crenshaw 1991, 1242–1245; McKee ym. 2026, 51–52, 63–65.)

Intersektionaalisesta näkökulmasta ableismi ja ageismi voidaan ymmärtää toisiinsa kietoutuvina eriarvoisuutta tuottavina rakenteina. Ableismi tarkoittaa toimintakykyisyyttä normina pitävää ajattelutapaa, jossa vammaisuus nähdään poikkeamana suhteessa oletettuun normaaliin toimintakykyyn. Ageismi puolestaan viittaa ikään ja erityisesti vanhuuteen kohdistuviin stereotypioihin, ennakkoluuloihin ja syrjintään. Molemmat ilmiöt perustuvat normatiivisiin käsityk-

siin siitä, millainen ihminen nähdään yhteiskunnassa ihanteellisena, arvokkaana ja täysivaltaisena toimijana. (Ayalon & Tesch-Römer 2018, 1; Tarvainen 2019, 291–292; McKee ym. 2026, 55.)

Ableismia on kuvattu uskomusten, käytäntöjen ja prosessien verkostoksi, joka rakentaa vammaisuuden toimintakykyisyyden vastakohdaksi ja ei-toivotuksi poikkeamaksi. Ableistisessa ajattelussa toimintakykyinen ruumis ja mieli nähdään normaalina, kun taas vammaisuus määrittyy puutteeksi, ongelmaksi tai korjaamista vaativaksi ominaisuudeksi. Tällöin vammaisuutta tarkastellaan helposti yksilön ominaisuutena sen sijaan, että huomio kiinnitettäisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, esteellisiin ympäristöihin ja syrjiviin käytäntöihin. (Tarvainen 2019, 291–292.) Samansuuntaisesti Bogart ja Dunn (2019, 651–653) määrittelevät ableismin vammaisiin ihmisiin kohdistuviksi stereotypioiksi, ennakkoluuloiksi, syrjinnäksi ja yhteiskunnalliseksi sorroksi. He tarkastelevat ableismia erityisesti vammaisuuden sosiaalisen mallin näkökulmasta, jossa vammaisuus nähdään ennen kaikkea yhteiskunnallisten rakenteiden ja ympäristön tuottamana ilmiönä.

Ageismissa puolestaan on kyse siitä, kuinka ikääntyneitä ihmisiä nähdään, arvostetaan ja kohdellaan yhteiskunnassa. Ikäsyrjintä ilmenee yksilöiden asenteissa, organisaatioiden käytännöissä sekä kulttuurisissa käsityksissä, joissa vanhuus yhdistetään esimerkiksi sairauteen, riippuvuuteen toisista, heikkouteen tai yhteiskunnalliseen rasitteeseen. Ikääntyneet voidaan nähdä yhtenäisenä ryhmänä, jolloin yksilölliset erot ja kokemukset jäävät helposti näkymättömiksi. (Ayalon & Tesch-Römer 2018, 1; Levy & Macdonald 2016, 5–10.) Ikäsyrjintä voi näkyä myös palvelujärjestelmässä ja terveydenhuollossa, joissa ikääntyneiden tarpeita saatetaan vähätellä tai heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan rajoittaa (Levy & Macdonald 2016, 7–8).

Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kohdalla ableismi ja ageismi eivät kuitenkaan vaikuta toisistaan erillisinä ilmiöinä. McKeen ym. (2026, 58–59) mukaan ikääntyminen ja vammaisuus yhdistyvät yhteiskunnallisessa puheessa usein riippuvuuteen, haurauteen ja toimintakyvyn heikkenemiseen, joiden vastakohtana on ihanne aktiivisesta, terveestä ja itsenäisestä ikääntymisestä. Tällaiset normatiiviset odotukset voivat johtaa siihen, että ikääntyneet vammaiset henkilöt kohtaavat samanaikaisesti sekä vammaisuuteen että ikään liittyvää leimautumista. Ableistiset ja ageistiset stigmaat voivat myös sisäistyä, jolloin henkilö alkaa itse tarkastella omaa asemaansa yhteiskunnassa vallitsevien kielteisten käsitysten kautta. Tutkimuksissa on havaittu esimerkiksi, että osa ikääntyneistä välttelee apuvälineiden käyttöä tai kodin muutostöitä, koska ne

voivat symboloida vanhuutta, riippuvuutta tai vammaisuutta. Tällöin stigma voi vaikuttaa myös tuen ja palvelujen vastaanottamiseen. (McKee ym. 2026, 59.)

Intersektionaalisesta näkökulmasta ableismissa ja ageismissa on kyse myös vallasta ja tiedon tuottamisesta. Tarvaisen (2019, 292, 297) mukaan ableismi voi ilmetä tiedollisena eli episteesmisenä epäoikeudenmukaisuutena, jossa vammaisten henkilöiden kokemusten uskottavuutta kyseenalaistetaan tai heidän kokemustensa ymmärtämiseen ei ole käytettävissä riittäviä käsitteellisiä välineitä. Vammaisten henkilöiden näkemykset voivat tällöin jäädä sivuun esimerkiksi palvelujärjestelmässä, tutkimuksessa tai julkisessa keskustelussa. Samankaltaisia mekanismeja voidaan tunnistaa myös ikäsyrynnässä, jossa ikääntyneiden henkilöiden kokemuksia ja asiantuntemusta voidaan vähätellä heidän ikänsä perusteella. Ikääntyneet vammaiset henkilöt voivat siten kohdata samanaikaisesti sekä ikään että vammaisuuteen liittyvää näkymättömyyttä ja heidän omaa tietoaan vähätteleviä käytäntöjä.

Ableismi ja ageismi eivät näin ollen ole pelkästään yksilöllisiä asenteita, vaan myös rakenteellisia ja kulttuurisia ilmiöitä, jotka vaikuttavat ihmisten mahdollisuuksiin osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisina toimijoina. Intersektionaalinen näkökulma auttaa tunnistamaan, kuinka nämä eriarvoisuutta tuottavat rakenteet voivat kohdistua samoihin henkilöihin ja kietoutua toisiinsa. Samalla tarkastelun painopiste siirtyy yksilöiden ominaisuuksista niihin yhteiskunnallisiin prosesseihin, kulttuuriin merkityksiin sekä institutionaalisiin luokitteluihin ja käytäntöihin, jotka tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta. (Crenshaw 1991, 1242–1245; McKee ym. 2026, 63–65.)

Sekä ableismin että ageismin tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös vallitsevien käsitysten haastamiseen. Tarvaisen (2019, 295–298) mukaan ableismia voidaan vastustaa narratiivisen vastarinnan avulla tuottamalla vaihtoehtoisia kertomuksia, jotka korostavat osallisuutta, oikeuksia ja ihmisarvoa. Vastaavasti ikäsyrynnän vähentämiseksi on esitetty sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämistä, tietoisuuden vahvistamista sekä ikääntyneiden aktiivisen yhteiskunnallisen osallistumisen tukemista (Yunus & Hairi 2020, 57). Intersektionaalisessa viitekehyksessä nämä näkökulmat tukevat pyrkimystä tunnistaa ja purkaa niitä rakenteita, jotka rajoittavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja mahdollisuuksia tulla kuulluiksi omassa elämässään.

Intersektionaalinen näkökulma haastaa samalla ableistiset ja ageistiset käsitykset vammaisista henkilöistä tai ikääntyneistä ihmisistä yhtenäisinä ryhminä. Goethalsin, De Schauwerin ja Van Hoven (2015, 77–78) mukaan yksittäistä sosiaalista kategoriaa, kuten vammaisuutta, ei voida

tarkastella irrallaan muista yksilön asemaan vaikuttavista tekijöistä. Ikääntyneet vammaiset henkilöt eivät siten muodosta keskenään yhtenäistä ryhmää, vaan heidän kokemuksiinsa voivat vaikuttaa esimerkiksi sukupuoli, sosioekonominen asema, toimintakyky, asuinympäristö sekä muut yhteiskunnalliset tekijät. Intersektionaalinen näkökulma voi siten auttaa tunnistamaan myös ryhmän sisäistä moninaisuutta.

4. Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkielma käsittelee ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Toteutan tutkielman integroivana kirjallisuuskatsauksena, jonka tarkoituksena on selvittää, millä tavoin ikääntymisen ja vammaisuuden välinen yhteys näyttäytyy tutkimuskirjallisuudessa sekä miten rakenteelliset tekijät vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Tavoitteenani on yhdistää aiemmissa tutkimuksissa tuotettua tietoa, tunnistaa tutkimuskirjallisuudessa toistuvia teemoja ja muodostaa kokonaiskuva siitä, millaisena ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asema tutkimuksissa näyttäytyy.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa jäsennetään sekä millaisia rakenteellisia tekijöitä tutkimuksissa tunnistetaan heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan edistävinä tai rajoittavina. Tutkielman aineistona toimii aiempi tutkimuskirjallisuus, jonka avulla pyrin rakentamaan tutkimusaiheesta mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä aiemman tutkimuksen ja teoreettisten viitekehysten avulla (Alasuutari 2011, 31–37).

Tutkielman lähtökohtana on ajatus siitä, ettei ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa voida ymmärtää tarkastelemalla pelkästään yksilön toimintakykyä tai palvelutarvetta. Yksilöllisten tekijöiden rinnalla on tarkasteltava myös yhteiskunnallisia rakenteita, palvelujärjestelmää, lainsäädäntöä ja kulttuurisia käsityksiä, jotka voivat joko edistää tai rajoittaa osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Juuri tästä syystä tutkimuksen painopiste on rakenteellisessa näkökulmassa. Ikääntyminen ja vammaisuus on perinteisesti nähty toisistaan erillisinä ilmiöinä, vaikka ne voivat limittyä monin tavoin yksilön elämänculussa. Näiden ilmiöiden tarkastelu samassa tutkimuksessa mahdollistaa niiden yhteisten ja erottavien piirteiden tunnistamisen sekä syventää ymmärrystä siitä, miten yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaan.

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu vammaisuuden teoreettisista malleista, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteistä sekä intersektionaalisesta näkökulmasta. Näiden avulla tarkastelen tutkimuskysymyksiä ja jäsennän tutkimusaineistosta muodostuvia tuloksia. Tutkimuskysymyksen muotoilun on todettu olevan yksi tutkimusprosessin keskeisimmistä vaiheista.

Hyvä tutkimuskysymys kiteyttää sen, mitä tutkija haluaa aiheestaan tietää ja oppia (Sotkasiira 2015, 124). Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset ovat ohjanneet sekä aineiston valintaa että analyysin etenemistä ja toimineet koko tutkimusprosessin punaisena lankana.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten tutkimuskirjallisuudessa käsitteellistetään ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta sekä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa?
2. Millaiset rakenteelliset tekijät edistävät tai estävät ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta?

Tutkimuskysymysten avulla pyrin muodostamaan synteesin siitä, miten tutkimuskirjallisuus käsitteellistää ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta sekä millaisia rakenteellisia esteitä ja mahdollistavia tekijöitä tutkimuksissa tunnistetaan ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudelle ja osallisuudelle. Samalla tavoitteena on tunnistaa tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä yhteisiä näkökulmia, mutta myös mahdollisia ristiriitoja ja painotuseroja, jotka voivat syventää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.

Tutkielman tavoitteena ei ole saavuttaa tilastollisia yleistyksiä, vaan kuvata todellisuuden ilmiöitä, syventää ymmärrystä tietyistä toiminnoista ja tuottaa teoreettisesti perusteltuja tulkintoja tutkittavista ilmiöistä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana ei ole valmiiden väitteiden todentaminen, vaan uusien havaintojen tekeminen tai olemassa olevan ilmiön tarkasteleminen uudesta näkökulmasta (Hirsjärvi ym. 2008, 157). Tämä lähtökohta soveltuu hyvin myös omaan tutkielmaani, sillä tavoitteena ei ole arvioida yksittäisten tutkimusten oikeellisuutta, vaan rakentaa niiden pohjalta kokonaisvaltainen ymmärrys siitä, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa tutkimuskirjallisuudessa jäsennetään.

4.2 Integroiva kirjallisuuskatsaus

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelmänä käytän integroivaa kirjallisuuskatsausta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 9–10) mukaan laadullinen tutkimus on laaja ja monitulkintainen tutkimussuuntaus, jolle ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää. Laadullisesta tutkimuksesta käytetään myös rinnakkaiskäsitteitä, kuten kvalitatiivinen, ymmärtävä ja tulkinnallinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ja siihen liittyviä merkityksiä pikemminkin kuin selittää sitä yksinomaan syy-seuraussuhteiden kautta. Keskeistä on ihmisten kokemusten, tulkintojen ja merkityksenantojen tarkastelu sekä

aiempaan tutkimukseen perustuva teoreettinen analyysi, jossa korostuvat argumentaation merkitys ja lähteiden kriittinen käyttö (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23, 28).

Kirjallisuuskatsaus perustuu systemaattiseen ja ennalta määriteltyyn tapaan tunnistaa, arvioida kriittisesti ja syntetisoida olemassa olevaa tutkimustietoa. Sen tavoitteena on koota aiempaa tutkimusta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi sekä tuottaa synteessin avulla uusia näkökulmia tutkittavaan ilmiöön (Aveyard 2019, 10–11). Kirjallisuuskatsauksen keskeisiä vaiheita ovat tiedonhaku, aineiston arviointi, synteesi ja analyysi (Grant & Booth 2009, 102–104). Salmisen (2011, 6–9) mukaan kirjallisuuskatsaukset voidaan jakaa kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen ja meta-analyysiin. Näistä kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu edelleen narratiiviseen ja integroivaan kirjallisuuskatsaukseen. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä johdonmukainen kokonaiskuva, kun taas integroiva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa ilmiön tarkastelun mahdollisimman monipuolisesti sekä uuden tiedon ja uusien näkökulmien tuottamisen myös aiemmin tutkitusta aiheesta (Salminen 2011, 6–8).

Tutkielman tutkimusmenetelmäksi valikoitui integroiva kirjallisuuskatsaus, koska sen tavoitteena on tuottaa kokonaisvaltainen ymmärrys ikääntymisen ja vammaisuuden yhteydestä sekä sen merkityksestä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemalle. Menetelmä mahdollistaa erilaisten tutkimusasetelmien, aineistojen ja teoreettisten lähestymistapojen yhdistämisen samaan analyysiin, minkä vuoksi se soveltuu erityisen hyvin moniulotteisten ja teoreettisesti hajanaisen ilmiöiden tarkasteluun (Whittemore & Knafl 2005, 546–547). Integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena ei ole pelkästään olemassa olevan tutkimustiedon kokoaminen, vaan myös sen kriittinen tarkastelu ja synteesi uusien tulkintojen muodostamiseksi (Torraco 2005, 356–357). Menetelmä soveltuu erityisesti tilanteisiin, joissa tutkimuskohdetta on tarkasteltu useista eri näkökulmista ja eri tieteenaloilla, kuten tässä tutkielmassa ikääntymisen, vammaisuuden, rakenteellisten tekijöiden sekä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmista (Torraco 2005, 356–357; Whittemore & Knafl 2005, 546–547).

Whittemoren ja Knaflin (2005, 546–548) mukaan integroiva kirjallisuuskatsaus etenee tutkimustehtävän määrittelystä aineiston hakuun ja valintaan, aineiston analyysiin sekä tulosten esittämiseen. Tutkielmani etenee näiden vaiheiden mukaisesti. Tutkimusprosessin aikana kävi ilmi, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa käsittelevä tutkimuskirjallisuus on sisällöllisesti monipuolista mutta tutkimusasetelmiltaan ja teoreettisilta lähtökohdiltaan vaihtelevaa. Tämä havainto vahvisti menetelmävalinnan tarkoituksenmukaisuutta. Kangasniemen ym.

(2013, 294–299) mukaan kirjallisuuskatsaus soveltuu erityisesti tilanteisiin, joissa tutkimustieto on hajanaista ja tutkittavan ilmiön kokonaiskuvan muodostaminen edellyttää joustavaa ja ilmiölähtöistä lähestymistapaa. Menetelmän vahvuutena on mahdollisuus tarkastella tutkimusilmiötä kriittisesti eri näkökulmista ja muodostaa aiemmasta tutkimuksesta jäsennetty synteesi.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii aineistonkeruun keskeisenä välineenä, minkä vuoksi tutkimukseen liittyvät tulkinnot ja näkökulmat tarkentuvat tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuksen etenemistä ei ollut mahdollista kuvata yksityiskohtaisesti etukäteen, vaan sekä aineistonkeruuseen että tutkimustehtävään liittyvät ratkaisut täsmentyivät vähitellen tutkimuksen aikana. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tutkimustehtävän, teorianmuodostuksen, aineistonkeruun ja analyysin joustava eteneminen sekä tutkijan oman ymmärryksen syventyminen tutkimusprosessin aikana (Kiviniemi 2018, 73–74). Tutkimusaiheen näkökulmasta tutkimuskirjallisuuden rajallinen määrä ei näyttäydy heikkoutena, vaan pikemminkin osoituksena aiheen tutkimustarpeesta. Integroiva kirjallisuuskatsaus tarjoaa tarkoituksenmukaisen menetelmällisen kehyksen aiemman tutkimuksen kokoamiseen, vertailemiseen ja synteessin muodostamiseen.

4.3 Aineiston haku ja valinta

Integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on koota tutkimusaiheen kannalta merkityksellinen aineisto siten, että sen avulla voidaan muodostaa mahdollisimman kattava kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä ((Whittemore & Knafl 2005, 546–547; Torraco 2005, 356–357). Aineiston valintaa ohjasivat tutkimuskysymykset, joiden avulla tarkastellaan, miten tutkimuskirjallisuudessa jäsennetään ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa sekä millaisia rakenteellisia tekijöitä tutkimuksissa tunnistetaan heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan edistävinä tai estävinä.

Vilkan (2023, 45) mukaan aineiston menetelmällinen haku edellyttää tutkimusaiheen kannalta keskeisten avainsanojen tunnistamista. Toteutin aineiston haun kevään ja kesän 2026 aikana useissa kansainvälisissä ja kotimaisissa tiedonhakupalveluissa. Käytettyjä tietokantoja olivat Scopus, Web of Science, EBSCOhost, ProQuest, Google Scholar, PubMed, LUC-Finna, Journal, Sage Journals, Research Gate ja Julkari. Tein hakuja sekä suomen että englannin kielellä. Hakusanat valitsin tutkimuskysymysten perusteella ja täsmensin niitä hakuprosessin edetessä hyödyntäen YSO-ontologiaa. Tiedonhaussa käytin suomen- ja englanninkielisiä hakusanoja sekä niiden eri yhdistelmiä, kuten vammaisuus (disability), ikääntyminen (ageing), vanhuus

(old age), yhdenvertaisuus (equality) ja osallisuus (involvement). Lopulliseen aineistoon valikoituneita tutkimuksia haettiin muun muassa hakutermeillä ageing with disability, ageing into disability, disability and ageing, older disabled people, older people with disabilities, participation, equality, inclusion, structural factors, social policy, ageism ja ableism. Hyödynsin tiedonhaussa lisäksi Boolean hakutekniikkaa sekä hakutermien katkaisua. Täydensin aineistoa myös helmenviljely- ja lumipallotekniikoilla, joiden avulla tunnistin uusia hakutermejä ja tutkimuksia aiemmin löydettyjen julkaisujen lähdeluetteloista (Vilka 2023, 45, 48). Aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit ovat taulukossa 1.

Taulukko 1.

Aineiston hyväksymiskriteerit	Aineiston poissulkukriteerit
Väitöskirja, vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli(-kokoelma) tai vertaisarvioitu tieteellinen teos.	Muut julkaisut.
Vastaa tutkimuskysymykseen.	Ei vastaa tutkimuskysymykseen.
Yhteiskuntatieteellinen näkökulma.	Muu näkökulma (esimerkiksi lääketieteellinen)
Kirjoitettu vuosina 2010–2026.	Kirjoitettu ennen vuotta 2010.
Suomen- tai englanninkielinen.	Muun kielinen.
Saatavilla maksutta e-aineistona tai lähikirjastoista.	Ei saatavilla maksutta e-aineistona tai lähikirjastoista.

Kirjallisuuskatsauksen lähdeaineiston haku on prosessi, jossa tiedonhaku ja aineiston seulonta ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa (Vilka 2023, 45). Valitsin tutkimusaineistoon vertaisarvioituja suomen- ja englanninkielisiä tutkimusartikkeleita, kokoomateosten lukuja sekä yhden vertaisarvioitun tieteellisen monografian, jotka oli julkaistu vuosina 2010–2026 ja jotka vastasivat tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Lisäksi aineiston tuli olla saatavilla kokonaisuudessaan joko sähköisessä muodossa tai lähikirjastojen kautta. Aineiston ulkopuolelle rajasin ennen vuotta 2010 julkaistut tutkimukset, muunkieliset kuin suomen- ja englanninkieliset julkaisut, vertaisarvioimattomat lähteet sekä muilta kuin yhteiskuntatieteellisiltä tieteenaloilta peräisin olevat julkaisut. Aineiston ulkopuolelle jäivät myös tutkimukset, jotka eivät käsitelleet ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta tai tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä teemoja. Vilkan (2023, 60) mukaan aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerejä tulee arvioida suhteessa

tutkimuksen tarkoitukseen ja tutkimuskysymyksiin. Tässä tutkielmassa kielirajaukset perustuvat sekä omaan kielitaitooni ja aiheen suomenkielisen tutkimuskirjallisuuden vähäiseen määrään. Julkaisuvuodet rasiin vuosille 2010–2026, jotta aineisto kuvaisi mahdollisimman ajankohdasta tutkimustietoa. Saatavuutta koskevat rajaukset puolestaan perustuivat käytännön mahdollisuuksiin hankkia tutkimukset kokonaisuudessaan analysoitaviksi.

Hakuprosessi eteni vaiheittain. Aluksi etsin tutkimuksia eri tietokannoista, jonka jälkeen arvioin niiden soveltuvuutta otsikoiden, tiivistelmien ja koko tekstien perusteella. Hakuprosessin aikana tutkimuskentästä muodostui vähitellen aiempaa selkeämpi kokonaiskuva, minkä seurauksena tarkensin hakusanoja ja kohdensin tiedonhakua. Lisäksi aineisto täydentyi tutkimusten lähdeluetteloiden avulla. Tällä tavoin aineistoon valikoitui esimerkiksi Ann Leahyn (2021) monografia *Disability and Ageing: Towards a Critical Perspective*, joka tunnistettiin tutkimusaiheen kannalta keskeiseksi teokseksi toisen tutkimuksen lähdeluettelon perusteella. Hakuprosessi kuvastaa integroivalle kirjallisuuskatsaukselle ominaista etenemistapaa, jossa aineiston haku ja tutkimusongelman täsmentyminen etenevät osittain rinnakkain (Whittemore & Knafl 2005, 546–553; Kangasniemi ym. 2013, 294–295).

Tutkimuksen aineisto muodostuu kotimaisesta ja kansainvälisestä tutkimuskirjallisuudesta, joka käsittelee ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta sekä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Lopullinen aineisto koostuu yhdeksästä vertaisarvioituista tutkimusartikkelista, neljän kokoomateoksen yksittäisistä luvuista sekä yhden vertaisarvioitun tieteellisen monografian kahdesta luvusta. Aineisto muodostuu yhteensä 15 tieteellisestä tekstistä. Tutkimusaineisto on esitelty tarkemmin taulukossa 2.

Taulukko 2.

Otsikko	Tekijä(t)	Julkaistu-vuosi	Maa	Teostyyppi	Avainsanat	Tietokanta
Being independently dependent: Experiences at the intersection of disability and old age in Finland.	Era, S. & Kröger, T.	2024	Suomi	Kokoomateoksen osa	vammaiset, ikääntyneet, palvelujärjestelmät, ikääntyminen, tuen tarve, kokemukset, riippumattomuus	LUC-Finna

Vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä – yhteistä kieltä etsimässä.	Era, S., Tiilikainen E., Tarvainen, Katsui, H. & Pietilä, I.	2020	Suomi	Tieteellinen artikkeli	ikäntyminen vanhuus vammaisuus toimintakyky	Julkari
Yhteistyön esteitä ja palvelujärjestelmän muutostarpeita – hyvinvointialueiden palvelujohtajien näkemyksiä ikääntyvien kehitysvammaisten tukemisesta.	Granö, S., Tiilikainen, E., Miettinen, S. & Kontu, E.	2026	Suomi	Tieteellinen artikkeli	kehitysvammaisuus, vammaispalvelut, ikääntyvien palvelut, johtaminen, systeminen muutos	Journal
Aging and Disability. The Paradoxical Positions of the Chronological Life Course.	Grenier, A. Griffin, M. & McGrath, C.	2020	Kanada	Kokoomateoksen osa	successful aging, structured dependency, legitimized identity	LUC-Finna
(Un)equal treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland.	Hoppania, H-K., & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. & Nikumaa, H.	2017	Suomi	Tieteellinen artikkeli	dementia, equality, discrimination, disability services, Elderly Care Act, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, old age	Sage Journals
Being an older person or a person with a disability: Are supportive policies ageist?	Jönson, H. & Norberg, P.	2023	Ruotsi	Tieteellinen artikkeli	ageism, disability, legal discourse, life course, policy, Sweden	LUC-Finna
Meeting Challenges of Late Life Disability Proactively.	Kahana, E., Kahana, JS., Kahana, B., Ermoshkina, P.	2019	USA	Tieteellinen artikkeli	disability, disability models, environmental modifications, helping, intergenerational support, planning, proactive	Research Gate

					adaptations, self-advocacy, spirituality	
Disabling or enabling con- texts (a)	Leahy, A.	2021	Irlanti	Tieteellisen monografin osa	critical geron- tology, disabil- ity studies, med- ical sociology, lifecourse, disa- bility with age- ing, ageing with disability, fourth age	
Public policies on ageing and disability (b)	Leahy, A.	2021	Irlanti	Tieteellisen monografin osa	critical geron- tology, disabil- ity studies, med- ical sociology, lifecourse, disa- bility with age- ing, ageing with disability, fourth age	
Understanding the intersec- tional stigma of ageing, disa- bility, and place: a sys- tematic litera- ture mapping review.	McKee, K., McCall, V., Theak- stone, D. ym.	2026	Iso-Bri- tannia	Tieteellinen artikkeli	intersectional- ity, discrimina- tion, home, neighbour- hoods, ageism, ableism	LUC- Finna
Muistisairaat vammaisina ih- misinä.	Nikumaa, H., Mäki- Petäjä- Leinonen, A. & Ny- känen, E.	2025	Suomi	Kokooma- teoksen osa	muistisairaat, perusoikeudet, hyvinvointival- tio, hyvinvointi	LUC- Finna
Muistisaira- an ihmisen au- tonominen toimi- juus.	Nikumaa, H.	2025	Suomi	Tieteellinen artikkeli	vanhuus oikeus, sosiaaligeronto- logia, oikeusge- rontologia, au- tonomia, itse- määräämisoi- keus, toimijuus, modaliteetti, de- mentia, muisti- sairaus, vam-	Journal

					maisuuus, oikeudellinen ennakointi, oikeudellinen toimintakyky, persoonuus	
The challenge of inclusion for older people with impairments: Insights from a stigma-based analysis.	Raymond, É.	2019	Kanada	Tieteellinen artikkeli	social participation disability impairments discrimination	LUC-Finna
Dementia Disability Rights and Disablism: understanding the social position of people living with dementia.	Thomas, C. J., & Milligan, C.	2018	Iso-Britannia	Tieteellinen artikkeli	disability, dementia, disability rights, disability studies theory	LUC-Finna
Understanding the Nexus Between Aging and Disability to Enhance Aging Well for All.	Yeung, P., Breheny, M.	2022	Uusi-Seelanti	Kokoomateoksen osa	aging, disability, precarity, capability approach, purpose in life	Research Gate

Tutkimukset edustavat useita tieteenaloja, kuten sosiaalityötä, gerontologiaa, vammaistutkimusta ja sosiaalipolitiikkaa, mikä mahdollistaa tutkimusilmiön tarkastelun useista toisiaan täydentävistä näkökulmista. Vaikka tutkielmaani soveltuvaa tutkimuskirjallisuutta ei löytynyt määrällisesti runsaasti, aineisto muodostaa sisällöllisesti monipuolisen kokonaisuuden, jonka avulla voidaan tarkastella ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta sekä siihen liittyviä osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja rakenteellisten tekijöiden ulottuvuuksia.

4.4 Aineiston analyysi

Toteutin aineiston analyysin teoriaohjaavan laadullisen sisällönanalyysin periaatteita soveltaen. Sisällönanalyysi soveltuu laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmäksi silloin, kun tavoitteena on tarkastella tekstiaineistoa systemaattisesti, tunnistaa siitä keskeisiä merkityksiä ja muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty mutta kokonaisvaltainen kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93). Tutkielman aineiston analyysi eteni aineistolähtöisesti, mutta tulkintaa jäseni

tutkielman teoreettinen viitekehys. Siten analyysi ei ollut puhtaasti aineistolähtöinen eikä teorialähtöinen, vaan teoriaohjaava, jolloin aineisto ja teoria olivat jatkuvassa vuoropuhelussa. Teoria ei kuitenkaan määrittänyt analyysin luokkia ennalta, vaan toimi aineistosta muodostettujen havaintojen käsitteellistämisen ja tulkinnan välineenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–100).

Analyysiprosessi käynnistyi perehtymällä tutkimusaineistoon kokonaisuutena. Luin kaikki aineistoon valitut tutkimukset useaan kertaan, jotta muodostin mahdollisimman kattavan käsityksen niiden sisällöistä ja tutkimusaiheeseen liittyvistä näkökulmista. Samalla laadin jokaisesta tutkimuksesta koontitaulukon, johon tiivistin tutkimuksen keskeiset tavoitteet, aineiston, päätulokset ja tutkimuskysymysteni kannalta olennaiset havainnot. Koontitaulukon avulla hahmotin tutkimusten välisiä yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia ja toistuvia ilmiöitä sekä muodostin kokonaiskuvan tutkimuskentästä. Koontitaulukko tutkielman liitteenä (1).

Ensimmäisessä analyysivaiheessa tunnistin aineistosta tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä käsitteitä, ilmiöitä ja havaintoja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, miten tutkimuksissa kuvattiin ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta, ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa sekä heidän osallisuuteensa ja yhdenvertaisuuteensa vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä. Havaintojen pohjalta muodostin alustavia teemoja, joita tarkastelin rinnakkain eri tutkimuksissa. Analyysin edetessä osa teemoista yhdistyi laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja osa tarkentui aineiston syvällisemmän tarkastelun myötä. Tämä vaihe auttoi jäsentämään eri tutkimusten sisältöjä sekä suhteuttamaan niitä tutkimuskysymyksiin.

Seuraavassa vaiheessa analyysi eteni ryhmittelyn ja abstrahoinnin kautta. Yhdistin sisällöllisesti samankaltaiset havainnot laajemmiksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi, joiden avulla aineistosta muodostettiin synteesi. Teemoittelu toimi analyysin välineenä, jonka avulla eri tutkimuksissa esiintyvät ilmiöt voitiin tarkastella yhtenäisen kokonaisuuden näkökulmasta. Analyysin tuloksena muodostui kolme tutkimuskysymysten kannalta keskeistä pääteemaa: (1) ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen, (2) rakenteelliset tekijät ja palvelujärjestelmät sekä (3) osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä. Kukin pääteema muodostui useista alateemoista, jotka tarkensivat tutkimuksissa esiin nousseita näkökulmia. Teemat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne täydentävät toisiaan ja muodostavat yhdessä kokonaiskuvan siitä, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa tutkimuskirjallisuudessa jäsennetään. Teemoittelu on esitelty tarkemmin taulukossa 3.

Taulukko 3.

Aineisto	Pääteema	Alateema
Leahy (2021 a) Vammaisuus rakentuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Ikääntyminen voi vahvistaa sekä ulossulkemisen kokemuksia että vammaisidentiteettiä.	1. Ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen	ikäntyminen vammaisena (ageing with disability)
Grenier, Griffin & McGrath (2021) Kyseenalaistaa kronologiseen ikään perustuvan elämänkulkumallin ja osoittaa, että vammaisuus ja ikääntyminen kietoutuvat toisiinsa koko elämänkulun aikana.		vammautuminen ikääntyneenä (ageing into disability)
Yeung & Breheny (2022) Ikääntymisen ja vammaisuuden yhteys muodostuu fyysisten, sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Kritisoidaan onnistuneen vanhenemisen ihannetta.		vammaisuuden mallit
Era ym. (2020) Korostaa yhteisen käsitteistön tarvetta sekä ikääntymisen ja vammaisuuden tarkastelua yhtenä kokonaisuutena tutkimuksessa, palveluissa ja politiikassa.		elämäntulkku identiteetin rakentuminen
Era & Kröger (2024) Ikääntyneet vammaiset jäävät helposti vammais- ja vanhuspalvelujen väliin. Avun saaminen edellyttää aktiivista toimijuutta. Tarkoituksenmukainen tuki vahvistaa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden itsenäisyyttä, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta, kun taas omavaraisuuden ihanne voi muodostua esteeksi avun saamiselle.	2. Rakenteelliset tekijät ja palvelujärjestelmät	palvelujen erillisyys
Granö ym. (2026) Yksilökeskeistä tukea estävät rakenteelliset, organisatoriset ja asenteelliset tekijät. Korostaa poikkihallinnollisen yhteistyön merkitystä.		lainsäädäntö
Hoppania ym. (2017) Muistisairaita ei usein tunnisteta vammaisiksi, mikä heikentää heidän oikeuksiaan palveluihin. Palvelujen tulisi perustua yksilöllisiin tarpeisiin eikä ikään.		ikärajat
Jönson & Norberg (2023)		palvelujen yhteensovittaminen rakenteellinen syrjintä

Ruotsin palvelujärjestelmä kohtelee ihmisiä eri tavoin sen perusteella, missä iässä vamma on ilmennyt. Ikärajat ilmentävät rakenteellista ageismia.		
Leahy (2021 b) Julkiset politiikat erottavat edelleen ikääntymisen ja vammaisuuden toisistaan, mikä ylläpitää eriarvoisuutta ja vaikeuttaa palvelujen yhteensovittamista.		
Nikumaa, Mäki-Petäjä-Leinonen & Nykänen (2025) Muistisairaiden oikeuksien toteutuminen riippuu siitä, nähdäänkö heidät ikääntyneinä vai vammaisina. Palvelujen tulisi perustua toimintarajoitteisiin eikä pelkästään ikään tai diagnoosiin.		
Raymond (2019) Ikääntyneet vammaiset kokevat leimaamista ja syrjintää vapaa-ajan yhteisöissä. Osallisuutta rajoittavat stigma, ableismi ja ageismi.	3. Osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä	osallisuus stigma ageismi ableismi ihmisoikeudet autonomia toimijuus hyvä elämä
McKee ym. (2026) Tuo esiin ikääntymisen, vammaisuuden ja paikan risteävän stigman. Korostaa intersektionaalisen tarkastelun merkitystä.		
Thomas & Milligan (2018) Tarkastelee muistisairaita osana vammaisoi- keuksien keskustelua ja korostaa oikeuspe- rustaista lähestymistapaa sekä osallisuutta tu- kevaa hoivaa.		
Hoppania ym. (2017) Osoittaa, että nykyinen palvelujärjestelmä voi tuottaa rakenteellista syrjintää ja heikentää ikääntyneiden vammaisten yhdenvertaisuutta.		
Kahana ym. (2019) Korostaa resilienssiä, ennakoidun toimijuutta, itsemääräämisoikeutta ja ympäristön mukauttamista hyvinvoinnin tukena.		
Nikumaa (2025) Muistisairaiden autonominen toimijuus rakentuu oikeuksien tunnistamisesta, tuesta ja osallistumismahdollisuuksista. Liiallinen		

holhoaminen ja rakenteelliset esteet heikentävät autonomiaa.		
Leahy (2021 a) Osoittaa, että osallisuus ja identiteetti rakentuvat suhteessa ympäristöön, yhteiskunnallisiin asenteisiin ja mahdollisuuksiin osallistua.		

Tutkielman teoreettinen viitekehys tuki analyysia koko tutkimusprosessin ajan. Vammaisuuden teoreettiset mallit auttoivat tarkastelemaan sitä, miten tutkimuksissa ymmärretään vammaisuuden ja ikääntymisen välinen suhde sekä millaisena yksilön ja yhteiskunnan välinen vuorovaikutus näyttäytyy. Intersektionaalinen näkökulma puolestaan mahdollisti sen tarkastelun, miten ikä, vammaisuus ja muut yhteiskunnalliset rakenteet risteävät tutkimuksissa sekä millä tavoin ne vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaan, osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Teoria ei määrännyt analyysin kulkua ennalta, vaan toimi aineiston tulkintaa jäsentävänä välineenä ja auttoi suhteuttamaan yksittäiset havainnot laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Sisällönanalyysin tavoitteena ei ollut pelkästään kuvata aineistosta esiin nousseita havaintoja, vaan muodostaa niistä tutkimuskysymyksiin vastaava synteesi. Kuten Alasuutari (2011, 39) toteaa, laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja niiden tulkinnasta. Tämän vuoksi analyysissa ei tyydytty yksittäisten tutkimustulosten esittämiseen, vaan tavoitteena oli rakentaa tutkimuskirjallisuuden pohjalta kokonaiskuva siitä, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa jäsennetään sekä millaisia rakenteellisia tekijöitä tutkimuksissa tunnustetaan heidän osallisuuteensa ja yhdenvertaisuuteensa vaikuttavina. Tulkinnassa pyrittiin jatkuvasti arvioimaan havaintojen perusteltavuutta suhteessa sekä tutkimusaineistoon että tutkielman teoreettiseen viitekehykseen.

Analyysiprosessi eteni vaiheittain siten, että palasin aineistoon useita kertoja analyysin eri vaiheissa, jolloin tarkensin muodostettuja teemoja sekä yhdistelin ja arvioin niitä uudelleen suhteessa tutkimuskysymyksiin ja teoreettiseen viitekehykseen. Näin analyysi syveni vähitellen kuvailevasta aineiston jäsentämisestä kohti tutkimuskysymyksiin vastaavaa tulkintaa. Tutkimuksen tulokset esitän luvussa viisi analyysin pohjalta muodostettujen kolmen pääteeman mukaisesti. Teemat kuvaavat niitä näkökulmia, joiden kautta tutkimuksissa jäsennetään ikäänty-

neiden vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Tulokset esitetään analyysin mukaisessa järjestyksessä siten, että tutkimuksia tarkastellaan toisiinsa suhteuttaen ja niiden välisiä yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia analysoiden.

4.5 Tutkielman eettisyys ja tutkijan positio

Tieteellinen tutkimus perustuu eettisten periaatteiden noudattamiseen koko tutkimusprosessin ajan. Eettiset kysymykset ovat läsnä tutkimuksen kaikissa vaiheissa tutkimusaiheen valinnasta aineiston hankintaan, analyysiin, tulosten raportointiin ja johtopäätösten tekemiseen saakka. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksessa tulee noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta koko tutkimusprosessin ajan (Kuula 2006, 34). Samoja periaatteita korostaa myös tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistus, jonka mukaan hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK 2026, 12).

Tutkimus on toteutettu integroivana kirjallisuuskatsauksena, minkä vuoksi tutkimuksen eettiset kysymykset painottuvat osittain eri tavoin kuin empiirisissä tutkimuksissa. Tutkija ei ole suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavien henkilöiden kanssa eikä käsittele henkilötietoja, mutta eettisyys korostuu aineiston valinnassa, tulkinnassa sekä tutkimusprosessin läpinäkyvässä raportoinnissa. Kirjallisuuskatsauksen menetelmällinen joustavuus lisää tutkijan vastuuta perustella tutkimukselliset ratkaisut huolellisesti (Kangasniemi ym. 2013, 297).

Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt vahvistamaan huolellisella lähdekritiikillä, tutkimusaineiston kriittisellä arvioinnilla sekä tutkimusprosessin mahdollisimman läpinäkyvällä kuvaamisella. Aineiston valinnassa määrittelin tutkimuskysymyksiin perustuvat sisäänotto- ja pois-sulkukriteerit, joiden avulla pyrin varmistamaan, että aineisto vastaa tutkimuksen tavoitteisiin. Lähdekritiikin avulla voidaan arvioida tiedon alkuperäisyyttä, luotettavuutta ja puolueettomuutta (Mäkinen 2006, 128). Lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota lähteiden käyttöön ja asianmukaiseen viittaustekniikkaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 23) mukaan kaikkiin tutkimuksiin liittyy eettisiä kysymyksiä, joiden huomioon ottaminen kuuluu tutkijan vastuulle. Eettisesti kestävä tutkimus perustuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan vastuulla on huolehtia siitä, ettei tutkimuksessa plagioida muiden tekstiä tai omia aiempia julkaisuja, tutkimustuloksia yleistetä perusteettomasti eikä tutkimusta raportoida harhaanjohtavasti (Hirsjärvi ym. 2009, 26–27). Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt noudattamaan näitä periaatteita kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Erityistä huomiota olen kiinnittänyt englanninkielisen

tutkimuskirjallisuuden huolelliseen tulkintaan ja kääntämiseen sekä siihen, että tutkimustulokset esitetään mahdollisimman totuudenmukaisesti ja alkuperäisiä tutkimuksia kunnioittaen.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu intersektionaalisesta näkökulmasta, minkä vuoksi myös tutkimuksen eettisyyttä tarkastellaan osittain intersektionaalisen tutkimusperinteen kautta. Intersektionaalinen tutkimus korostaa, ettei tutkimustieto synny tutkijasta riippumattomasti, vaan tutkimus on sidoksissa siihen yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin, jossa sitä tuotetaan (Davis & Lutz 2020, 225–226; Rice ym. 2019, 415–416). Tämän vuoksi tutkijan omien kokemusten, arvojen, yhteiskunnallisen aseman ja tutkimusellisten kiinnostuksenkohteiden tunnistaminen muodostaa keskeisen osan tutkimuksen eettisyyttä (Davis & Lutz 2020, 225–228).

Tutkijan position tarkastelu liittyy refleksiivisyyteen, jolla tarkoitetaan tutkijan jatkuvaa pyrkimystä arvioida omaa rooliaan tutkimusprosessissa sekä tunnistaa tutkimukseen vaikuttavia ennakkokäsityksiä, valtasuhteita ja tiedollisia lähtökohtia (Davis & Lutz 2020, 228–229; Goethals ym. 2015, 82–85). Olen työskennellyt pitkään vammaissosiaalityössä, minkä vuoksi tutkimusaihe on minulle sekä ammatillisesti että tutkimuksellisesti merkityksellinen. Työssäni kohtaan toistuvasti tilanteita, joissa ikääntymisen ja vammaisuuden yhteensovittamiseen, palvelujärjestelmän toimivuuteen sekä asiakkaiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset nousevat esiin. Ammatillinen kokemukseni on tukenut tutkimusaiheen ymmärtämistä ja tutkimuskirjallisuuden kriittistä tarkastelua, mutta samalla olen tiedostanut sen voivan vaikuttaa siihen, millaisia ilmiöitä pidän tutkimuksellisesti merkityksellisinä ja miten tulkitSEN tutkimusaineistoa. Tämän vuoksi olen pyrkinyt tarkastelemaan tutkimuskirjallisuutta avoimesti, arvioimaan kriittisesti omia ennakkokäsityksiäni sekä perustamaan tulkintani tutkimusaineistoon ja aiempaan tutkimukseen sen sijaan, että ne rakentuisivat omien työkokemusteni varaan.

Intersektionaalisessa tutkimuksessa korostuu myös anti-essentialistinen näkökulma, jonka mukaan ihmisiä ei tule tarkastella yhden identiteettikategorian kautta eikä olettaa saman ryhmän jäsenten jakavan samanlaisia kokemuksia. Tämä auttaa välttämään yksinkertaistavia ja stereotyyppisiä tulkintoja sekä tunnistamaan ihmisryhmien sisäisen moninaisuuden (Goethals ym. 2015, 85–88). Tutkielman tavoitteena ei ole kuvata ikääntyneitä vammaisia henkilöitä yhtenäisenä ryhmänä, vaan tarkastella tutkimuskirjallisuuden avulla sitä, miten heidän asemansa rakentuu erilaisten rakenteellisten tekijöiden, valtasuhteiden ja sosiaalisten kategorioiden risteyskohdissa.

5. Tutkimustulokset

5.1 Ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen

Kirjallisuuskatsauksen aineiston perusteella ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta ei tulisi käsitteellistää toisistaan erillisinä ilmiöinä, vaan ne nähdään toisiinsa limittyvinä ja elämäncyklin aikana rakentuvina prosesseina. Tutkimuksissa kyseenalaistetaan perinteinen ajattelutapa, jossa vammaisuus liitetään ensisijaisesti nuoremmalla iällä alkaneisiin toimintarajoitteisiin ja vanhuudessa ilmenevät toimintakyvyn muutokset tulkitaan luonnolliseksi osaksi ikääntymistä. Sen sijaan aineisto korostaa, että ikääntymisen ja vammaisuuden merkitykset rakentuvat biologisten muutosten lisäksi sosiaalisissa, kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa rakenteissa sekä yksilön elämäncyklin aikana. Ikääntyminen ja vammaisuus näyttäytyvät tutkimuksissa enemmän toisiaan limittyvinä ilmiöinä, joiden ymmärtäminen edellyttää niiden tarkastelua yhtenä kokonaisuutena eikä toisistaan irrallisina kategorioina (Era ym. 2020, 437–438; Grenier ym. 2020, 1–4; Leahy 2021a, 97–101; Yeung & Breheny, 2022, 1–3).

Aineistossa elämäncykli muodostaa keskeisen viitekehyksen ikääntymisen ja vammaisuuden välisen suhteen ymmärtämiselle. Tutkimuksissa erotetaan toisistaan vammaisina ikääntyvät henkilöt (ageing with disability) ja ikääntyneenä vammautuvat henkilöt (disability with ageing tai ageing into disability). Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään toimintarajoitteiden alkamisajankohdasta, vaan erilaisista elämäncykluista, joiden aikana rakentuvat toimintakyky, sosiaaliset suhteet, palvelujen käyttö sekä yhteiskunnalliset mahdollisuudet. Yeungin ja Brehenyn (2022, 2–3) mukaan pitkäaikaisen vamman kanssa ikääntyneet kohtaavat usein koko elämän aikana kasautuneita sosiaalisia, taloudellisia ja terveydellisiä haittoja, kun taas myöhemmällä iällä vammautuneiden kokemukset rakentuvat erilaisesta elämäncyklistä käsin.

Myös Era ym. (2020) tarkastelevat ikääntymistä ja vammaisuutta elämäncyklin näkökulmasta sekä korostavat, että toimintarajoitteiden ajankohta vaikuttaa siihen, millaisiin palveluihin, oikeuksiin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin ihmiset kiinnittyvät. Heidän mukaansa vanhuudessa ilmeneviä toimintarajoitteita tarkastellaan usein osana normaalia ikääntymistä, kun taas varhaisemmassa elämänvaiheessa alkaneet toimintarajoitteet tulkitaan herkemmin vammaisuudeksi, vaikka toimintakyvyn rajoitteet voivat olla hyvin samankaltaisia. (Era ym., 2020, 437–438.) Leahyn (2021a) tutkimus puolestaan osoittaa, miten nämä erilaiset elämäncykli näkyvät ihmisten kokemuksissa ja identiteeteissä. Pitkäaikaisen vamman kanssa ikääntyneet olivat usein rakentaneet suhteensa vammaisuuteen jo ennen vanhuutta ja saattoivat kokea ikääntymisen jopa

vähentäneen aiempaa erilaisuuden tunnetta. Sen sijaan myöhemmällä iällä vammautuneet kuvasivat toimintarajoitteiden merkinneen huomattavaa muutosta aiempaan elämäntilanteeseen ja joutuivat neuvottelemaan uudelleen suhdettaan sekä ikääntymiseen että vammaisuuteen. (Leahy 2021a, 97–99, 111–113, 117–118). Näin tutkimukset osoittavat yhtenevästi, että ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellinen suhde rakentuu elämänculun aikana ja saa erilaisia merkityksiä riippuen siitä, missä elämäncvaiheessa toimintarajoitteet ovat syntyneet.

Grenier ym. (2020) syventävät elämänculun näkökulmaa tarkastelemalla sitä yhteiskunnallisten normien kautta. Heidän mukaansa länsimainen elämänculkumalli perustuu kronologiseen ikään ja oletukseen elämästä, jossa lapsuus, aikuisuus ja vanhuus muodostavat toisistaan selvästi erotettavat vaiheet. Tällaisessa mallissa vammaisuus näyttäytyy työiässä poikkeamana normaalista elämänculusta, mutta vanhuudessa samankaltaisia toimintarajoitteita pidetään luonnollisena osana vanhenemista. Näin ikääntyminen ja vammaisuus erotetaan toisistaan suurimman osan elämänculkua, mutta vanhuudessa ne sulautuvat toisiinsa. Ilmiötä kuvataan ikääntymisen ja vammaisuuden paradoksina, jossa toimintarajoitteiden merkitys muuttuu sen mukaan, missä elämäncvaiheessa ne ilmenevät. (Grenier ym. 2016, 11–13). Tämä havainto täydentää Yeungin ja Brehenyn (2022) näkemystä osoittamalla, että ikääntymisen ja vammaisuuden välinen raja ei ole luonnollinen vaan yhteiskunnallisesti rakentunut.

Era ym. (2020) tarkastelevat ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta käsitteellisestä näkökulmasta. Englanninkielisten käsitteiden impairment ja disability erottelu haastaa vammaisuuden yksilökeskeisen tulkinnan. Impairment viittaa yksilön fyysiseen tai kognitiiviseen toimintarajoitteeseen, kun taas disability kuvaa toimintarajoitteiden ja yhteiskunnallisen ympäristön vuorovaikutuksessa rakentuvaa vammaisuutta. Suomen kielessä nämä merkitykset sisältyvät usein samaan vammaisuuden käsitteeseen, minkä vuoksi ikääntymiseen liittyvät toimintarajoitteet voidaan helposti tulkita biologisen vanhenemisen seurauksiksi sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin myös ympäristön esteiden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. (Era ym. 2020, 437–438.)

Eran ym. (2020) havainnot täydentävät Grenierin ym. (2020) esittämää paradoksia. Jos vanhuudessa ilmenevät toimintarajoitteet ymmärretään automaattisesti normaaliksi osaksi vanhenemista, niiden yhteiskunnallinen ulottuvuus jää helposti tunnistamatta. Tutkimukset korostavatkin, että ikääntymiseen liittyvät toimintarajoitteet ja vammaisuus limittyvät käytännössä toisiinsa, vaikka palvelujärjestelmät rakentuvat edelleen pitkälti niiden erottelulle. Tällainen kä-

sitteellinen rajanveto voi johtaa siihen, että toimintarajoitteiltaan samankaltaiset ihmiset ohjautuvat erilaisiin palveluihin tai jäävät niiden ulkopuolelle pelkästään ikänsä perusteella (Era ym., 2020, 438). Näin tutkimukset osoittavat yhtenevästi, että käsitteelliset ratkaisut eivät ole neutraaleja, vaan ne vaikuttavat siihen, miten ikääntyneiden vammaisten ihmisten asemaa ymmärretään tutkimuksessa ja yhteiskunnassa.

Tutkimusaineiston perusteella ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen ei kuitenkaan rajaudu toimintakyvyn muutosten kuvaamiseen, vaan siihen liittyy myös kysymys siitä, millaisena sosiaalisena asemana vammaisuus ymmärretään. Leahy (2021a) osoittaa, että vammaisuus rakentuu suhteessa ympäristöön, kulttuurisiin odotuksiin ja yhteiskunnallisiin käytäntöihin eikä pelkästään yksilön toimintakyvyn muutoksena. Tutkimuksessa myöhemmällä iällä vammautuneet kuvasivat toimintarajoitteiden merkinneen siirtymistä yhteiskunnallisesti vähemmän arvostettuun asemaan. Muutos ei koskenut ainoastaan fyysistä toimintakykyä, vaan samalla muuttui myös kokemus omasta asemasta suhteessa muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Vammautuminen näyttäytyi siten samanaikaisesti ruumiillisena, sosiaalisena, kulttuurisena ja poliittisena siirtymänä. (Leahy 2021a, 97–99).

Leahyn (2021a) tulokset täydentävät Grenierin ym. (2020) elämänkulunäkökulmaa myös toisesta suunnasta. Siinä missä myöhemmällä iällä vammautuneet kuvasivat siirtymistä uuteen sosiaaliseen asemaan, vammaisina ikääntyneet henkilöt eivät kokeneet ikääntymistä ensisijaisesti toimintakyvyn menetyksenä. Osa heistä kuvasi ikääntymisen ennemminkin vähentäneen aiempaa erilaisuuden tunnetta, sillä heidän elämäntilanteensa alkoi muistuttaa enemmän muiden ikääntyneiden arkea. Näin sama vanhuuden elämänvaihe vamman kanssa elettyinä sai erilaisen merkityksen riippuen siitä, millainen elämänkulku ihmisellä oli ollut ennen vanhuutta. (Leahy, 2021a, 117–118; Grenier ym., 2020, 11–13.)

Kokonaisuutena tarkasteltuna aineisto osoittaa, että ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistäminen on laajentunut toimintakyvyn tarkastelusta kohti elämänkulkua korostavaa lähestymistapaa, jossa yksilön kokemukset, ympäristö ja yhteiskunnalliset rakenteet ymmärretään ilmiötä yhdessä muovaaviksi tekijöiksi. Tutkimustuloksena voidaan todeta, että ikääntyminen ja vammaisuus eivät näyttäydy toisistaan erillisinä tai toisiaan seuraavina vaiheina, vaan jatkuvasti uudelleen rakentuvina ilmiöinä, joiden merkitys muodostuu yksilön elämänhistorian, identiteetin, toimintaympäristön ja yhteiskunnallisten rakenteiden vuorovaikutuksessa. Grenierin ym. (2020) elämänkulkua koskeva analyysi, Era ym. (2020) relationaalinen vam-

maisuuskäsitys, Yeungin ja Brehenyn (2022) tutkimusalojen yhdistämistä korostava näkökulma sekä Leahyn (2021a) kokemuksellinen tarkastelu muodostavat yhdessä käsitteellisen perustan, jossa ikääntyminen ja vammaisuus ymmärretään toisiinsa kietoutuvina eikä toisistaan irrallisina ilmiöinä. (Era ym. 2020, 437–438; Grenier ym. 2020, 11–13; Leahy 2021a, 97–101, 112–113, 117–118; Yeung & Breheny, 2022, 6–8.)

5.2 Rakenteelliset tekijät ja palvelujärjestelmät

Palvelujärjestelmien rakenteellinen erillisyys heijastuu aineiston mukaan suoraan ikääntyneiden vammaisten mahdollisuuksiin toteuttaa oikeuksiaan yhdenvertaisesti. Aineistossa korostuu, että palvelujen saatavuus ei määräydy yksinomaan henkilön toimintakyvyn tai avuntarpeen perusteella, vaan myös sen mukaan, minkä lainsäädännön ja palvelujärjestelmän piiriin hänet määritellään kuuluvaksi. Samanlaiset toimintarajoitteet voivat siten johtaa erilaisiin palvelutarkaisuihin riippuen henkilön iästä tai siitä, tulkitaanko hänen tilanteensa ja palvelutarpeensa ensisijaisesti ikääntymiseen vai vammaisuuteen liittyväksi. (Leahy 2021b, 61–66; Nikumaa ym. 2025, 166–169.)

Erityisen selvästi tämä ilmenee aineiston perusteella muistisairaiden henkilöiden asemassa. Hoppania ym. (2017) osoittavat, että muistisairaiden henkilöiden ohjautuminen vanhuspalvelujen piiriin voi johtaa siihen, etteivät he saa samoja palveluja ja oikeuksia kuin vastaavanlaisia toimintarajoitteita omaavat henkilöt vammaispalveluissa. Palvelujen myöntämisen perusteena toimii käytännössä usein henkilön diagnoosi tai ikä sen sijaan, että arviointi perustuisi siihen, millaisia toimintarajoitteita, osallistumisen esteitä ja yksilöllisiä tuen tarpeita henkilöllä on. Samansuuntaisia havaintoja esittävät Nikumaa ym. (2025), joiden mukaan muistisairaiden asema rakentuu kahden oikeudellisen viitekehyksen rajapinnalle. Vaikka YK:n vammaissopimus mahdollistaa muistisairaiden tarkastelun vammaisina henkilöinä silloin, kun pitkäaikaiset toimintarajoitteet yhdessä ympäristön esteiden kanssa rajoittavat osallistumista, tätä näkökulmaa ei aina sovelleta palvelutarkaisuissa. Tällöin henkilön määrittäminen ensisijaisesti ikääntyneeksi tai vammaiseksi vaikuttaa merkittävästi hänen oikeuksiinsa ja mahdollisuuksiinsa saada tarvitsemiaan palveluja. (Hoppania ym. 2017, 231–237; Nikumaa ym. 2025, 172–180.)

Hoppanian ym. (2017) ja Nikumaan ym. (2025) tutkimukset täydentävät Leahyn (2021b) analyysia ikääntymis- ja vammaispolitiikan erilaisista lähtökohdista. Leahyn (2021b) mukaan myöhemmällä iällä vammautuneita henkilöt tarkastellaan palvelujärjestelmässä usein ensisijaisesti ikääntyneinä ihmisinä eikä vammaisina henkilöinä. Tämän seurauksena heidän palvelunsa

ja oikeuksiensa toteutuminen rakentuvat ikääntymispolitiikan, eikä vammaispolitiikan lähtökohdista. Tällöin palvelujen tavoitteiksi muodostuvat hoiva ja toimintakyvyn ylläpitäminen, kun taas yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja itsenäistä elämää tukevat ratkaisut jäävät vähäisemmälle huomiolle. (Leahy 2021b, 57–66.) Jönsonin ja Norbergin (2023) tutkimus osoittaa, että sama erottelu näkyy myös lainsäädännössä. Palvelujärjestelmässä ikä määrittelee, minkä lainsäädännön ja palvelujärjestelmän piirissä henkilön tilannetta arvioidaan. Työikäisten vammaisten kohdalla tavoitteina korostuvat yhdenvertaiset elinolot ja yhteiskunnallinen osallistuminen, kun taas ikääntyneiden palveluissa painottuvat hoiva ja huolenpito. Tämän seurauksena myöhemmällä iällä syntyneitä toimintarajoitteita ei aina tunnisteta vammaisuutena samalla tavoin kuin nuoremmilla henkilöillä, vaikka heidän tuen tarpeensa voivat olla hyvin samankaltaisia. Ikään perustuva palvelujen eriyttäminen ilmentää institutionaalista ikäsyrjintää, jossa vanhuus ja vammaisuus rakentuvat toisensa poissulkeviksi kategorioiksi. (Jönson & Norberg, 2023, s. 154–159.) Yhdessä tarkasteltuna tutkimukset osoittavat, että palvelujärjestelmien rakenteellinen erillisyys ei johda pelkästään hallinnollisiin ongelmiin, vaan heijastuu suoraan ikääntyneiden vammaisten mahdollisuuksiin käyttää oikeuksiaan, saada tarvitsemiaan palveluja ja osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisina toimijoina. (Hoppania ym. 2017, 233–237; Jönson & Norberg 2023, 154–159; Leahy 2021b, 61–66; Nikumaa ym. 2025, 181–185.)

Aineistossa rakenteellisia ongelmia ei kuitenkaan tarkastella muuttumattomina. Tutkimuksissa palvelujärjestelmien kehittämistarpeet liittyvät ennen kaikkea siihen, että palvelujen tulisi nykyistä paremmin tunnistaa ikääntymisen ja vammaisuuden samanaikaisuus. Sen sijaan, että palvelut rakentuvat erillisille hallinnollisille sektoreille, tutkimuksissa korostetaan yksilöllisen palvelutarpeen arviointia, palvelujen yhteensovittamista sekä hallinnonalojen välistä yhteistyötä. Yhteisenä tavoitteena näyttäytyy palvelujärjestelmä, jossa palvelut määräytyvät henkilön toimintarajoitteiden, elämäntilanteen ja omien tavoitteiden eikä ensisijaisesti iän tai hallinnollisen palveluluokituksen perusteella. (Era & Kröger 2024, 62–63; Granö ym. 2026, 51–53; Leahy 2021b, 66–72.)

Granö ym. (2026) tarkastelevat palvelujärjestelmän kehittämistä hyvinvointialueiden palvelujohtajien näkökulmasta. Granö ym. (2026) tunnistavat palvelujen pirstaleisuuden keskeiseksi rakenteelliseksi haasteeksi. Tutkimuksen mukaan asiakkaan tarpeisiin voidaan vastata paremmin, jos palveluja suunniteltaisiin hallinnonalojen välisessä yhteistyössä ja asiakkaan elämäntilannetta tarkasteltaisiin kokonaisuutena yksittäisten palvelujen sijaan. (Granö ym., 2026, 47–

53.) Eran ja Krögerin (2024) tutkimus täydentää tätä näkökulmaa keskinäisriippuvuuden (interdependence) käsitteellä ja sen merkityksellä. Heidän mukaansa palvelujen tavoitteena ei tulisi olla yksinomaan omatoimisuuden lisääminen, vaan sellaisten olosuhteiden mahdollistaminen, joissa ihminen voi elää merkityksellistä elämää vastavuoroisissa riippuvuussuhteissa. Näin palvelujärjestelmän kehittämisessä korostuvat toimintakyvyn rinnalla osallisuus, toimijuus ja yksilölliset elämäntilanteet. (Era & Kröger 2024, 52–63.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että palvelujärjestelmien rakenteelliset ratkaisut vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten ikääntyneiden vammaisten oikeudet, osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuvat. Tutkimukset päätyvät yhtenevästi siihen, että ikään perustuva palvelujen järjestäminen ei vastaa niiden henkilöiden tarpeita, joiden elämässä ikääntyminen ja vammaisuus limityvät. Sen sijaan palvelujärjestelmien kehittämisessä korostuvat yksilölliseen palvelutarpeeseen perustuva arviointi, hallinnonalojen välinen yhteistyö sekä oikeusperustainen lähestymistapa, jossa palvelujen lähtökohtana ovat henkilön toimintarajoitteet, elämäntilanne ja oikeudet hallinnollisten rajojen sijaan. (Era & Kröger 2024, 62–63; Granö ym. 2026, 51–53; Hoppania ym. 2017, 236–237; Leahy 2021b, 66–72; Nikumaa ym. 2025, 181–185).

5.3 Osallisuus, yhdenvertaisuus ja syrjintä

Kahdessa edellisessä pääluvussa tarkasteltiin sitä, miten ikääntyminen ja vammaisuus käsitteellistetään tutkimuskirjallisuudessa sekä millä tavoin palvelujärjestelmät ja yhteiskunnalliset rakenteet muovaavat ikääntyneiden vammaisten asemaa. Tässä luvussa analyysi kohdistuu siihen, miten käsitteelliset ja rakenteelliset lähtökohdat ilmenevät yksilöiden arjessa osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja syrjinnän näkökulmasta. Tutkimukset osoittavat, että osallisuuden mahdollisuudet, yhdenvertaisuuden toteutuminen ja syrjinnän kokemukset rakentuvat samanaikaisesti yksilön toimijuuden, palvelujärjestelmän, fyysisen ja sosiaalisen ympäristön sekä yhteiskunnallisten rakenteiden vuorovaikutuksessa.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston perusteella osallisuus rakentuu ennen kaikkea suhteessa siihen, millaisia mahdollisuuksia yhteiskunta tarjoaa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden toimijuuden toteutumiselle. Tutkimukset haastavat yksilökeskeisen käsityksen osallisuudesta korostamalla, ettei osallistuminen riipu yksinomaan henkilön toimintakyvystä, vaan myös siitä, miten palvelut, sosiaaliset suhteet ja ympäristö mahdollistavat tai rajoittavat osallistumista. Osallisuus näyttäytyy siten relationaalisena ilmiönä, joka rakentuu yksilön ja hänen ympäris-

tönsä välisessä vuorovaikutuksessa (Leahy 2021a, 97–106). Kahanan ym. (2019) mukaan toimijuus muodostaa osallisuuden keskeisen perustan. Avun tai tuen tarve ei vähennä ihmisen toimijuutta tai oikeutta tehdä omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja. Ikääntyneet vammaiset henkilöt voivat säilyä aktiivisina toimijoina myös silloin, kun he tarvitsevat runsaasti apua, mikäli palvelut tukevat heidän mahdollisuuksiaan tehdä valintoja, käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Näin osallisuus ei tutkimuksen perusteella perustu riippumattomuuteen, vaan mahdollisuuteen vaikuttaa omaan elämään myös tuen turvin. (Kahana ym. 2019, s. 3–8.)

Pelkkä toimijuus ei kuitenkaan riitä turvaamaan osallisuutta. Leahyn (2021a) tutkimuksessa osallisuus rakentuu samanaikaisesti läheisistä ihmissuhteista, henkilökohtaisesta avusta, esteettömistä ympäristöistä ja yksilöllisesti järjestetyistä palveluista. Vastaavasti ympäristön esteellisyys, palvelujen joustamattomuus ja sosiaalisen tuen puute kaventavat mahdollisuuksia osallistua arjen toimintoihin ja yhteiskunnalliseen elämään. Tutkimuksessa korostuu, ettei osallisuus muodostu yksilön ominaisuutena, vaan ympäristön ja palvelujärjestelmän kyvystä tukea henkilön toimijuutta erilaisissa elämäntilanteissa. (Leahy 2021a, 97–106.)

Aineistossa osallisuuden tarkastelu ulottuu myös fyysiseen ympäristöön ja paikallisiin yhteisöihin. McKeen ym. (2026) tutkimus osoittaa, että rakennettu ympäristö, palvelujen saavutettavuus ja paikkaan liittyvät kokemukset vaikuttavat olennaisesti ikääntyneiden vammaisten mahdollisuuksiin osallistua yhteisöihin ja käyttää julkisia palveluja. Esteellinen ympäristö ja ympäristöihin liittyvä stigma voivat rajoittaa osallistumista silloinkin, kun henkilön omat voimavarat tai palvelut mahdollistaisivat aktiivisen toiminnan. Tutkimuksen mukaan ikääntymistä, vammaisuutta ja paikkaa tulee tarkastella toisiinsa kietoutuvina tekijöinä, jotka yhdessä muovaavat osallistumisen mahdollisuuksia. (McKee ym. 2026, 64.)

Tutkimukset osoittavat, että osallisuus rakentuu toimijuuden, palvelujen, sosiaalisten suhteiden ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Toimijuus muodostaa osallisuuden perustan, mutta sen toteutuminen edellyttää ympäristöjä ja palveluja, jotka mahdollistavat osallistumisen sekä tunnistavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet ja oikeudet. Aineiston perusteella osallisuutta vahvistavat erityisesti toimijuutta tukevat palvelut, esteettömät ympäristöt ja myönteiset sosiaaliset suhteet, kun taas ympäristön esteellisyys, palvelujen joustamattomuus ja saavutettavuuden puutteet kaventavat mahdollisuuksia osallistua yhdenvertaisesti yhteiskunnan toimintaan. (Kahana ym. 2019, 3–8; Leahy 2021a, 97–106; McKee ym. 2026, 52, 64.)

Yhdenvertaisuus rakentuu kirjallisuuskatsauksen aineistossa siitä, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeudet, toimintarajoitteet ja yksilölliset tuen tarpeet tunnistetaan palvelujärjestelmässä. Tutkimukset osoittavat, että yhdenvertaisuuden toteutumista eivät määritä pelkästään henkilön toimintakyky tai avun tarve, vaan myös palvelujärjestelmien rakenteet, lainsäädännön tulkinnat ja tavat määritellä ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta. Aineiston perusteella palvelujärjestelmien rakenteet muodostavat yhdenvertaisuuden kannalta keskeisen haasteen. Hoppanian ym. (2017) tutkimuksessa muistisairaat henkilöt voivat jäädä vammaispalvelujen ulkopuolelle, vaikka heidän toimintarajoitteensa ja tuen tarpeensa olisivat rinnastettavissa muihin vammaisryhmiin. Tällöin palvelujen saatavuus ei määräydy yksinomaan yksilöllisen palvelutarpeen perusteella, vaan myös sen mukaan, minkä palvelujärjestelmän piiriin henkilö sijoittuu. Tutkimus osoittaa, että hallinnolliset rajat voivat johtaa tilanteisiin, joissa samanlaiset toimintarajoitteet tuottavat erilaisia oikeuksia ja palveluja. (Hoppania ym. 2017, 233–237.)

Tutkimukset korostavat myös oikeusperustaisen tarkastelutavan merkitystä yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Thomasin ja Milliganin (2020) mukaan erityisesti muistisairaita henkilöitä tulisi tarkastella vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta eikä ensisijaisesti hoivan kohteina. Tällöin huomio siirtyy sairaudesta niihin yhteiskunnallisiin esteisiin ja syrjiviin käytäntöihin, jotka rajoittavat oikeuksien toteutumista. Tutkimuksen mukaan yhdenvertaisuus edellyttää, että myös muistisairaat tunnistetaan oikeuksien haltijoina, joilla on yhdenvertainen oikeus osallistua yhteiskuntaan ja saada tarvitsemansa tuki. (Thomas & Milligan 2020, 115–122.)

Yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttaa aineiston perusteella myös se, miten toimintarajoitteita tulkitaan palvelujärjestelmässä. Nikumaan (2025) tutkimuksessa haastateltavat kuvasivat, että muistisairauden aiheuttamaa toimintakyvyn heikkenemistä ei aina tunnistettu vammaisuudeksi samalla tavoin kuin muita toimintarajoitteita. Haastateltavat kuvasivat vammaisuuden statusta jopa "pääsylippuna" palveluihin, mikä havainnollistaa sitä, kuinka oikeuksien toteutuminen voi riippua siitä, millä tavoin henkilön tilanne määritellään palvelujärjestelmässä. (Nikumaa 2025, 82.) Hoppanian ym. (2017, 233–237) tutkimus tukee tätä havaintoa osoittamalla, että palveluratkaisut voivat määräytyä enemmän hallinnollisten rakenteiden kuin yksilöllisen tuen tarpeen perusteella.

Yhdessä tarkasteltuna tutkimukset osoittavat, että yhdenvertaisuus ei aineiston perusteella tarkoita pelkästään palvelujen muodollista saatavuutta, vaan oikeuksien tosiasiallista toteutumista. Ikääntyneiden vammaisten mahdollisuudet saada tarvitsemansa palvelut ja käyttää oikeuksiaan

riippuvat siitä, kuinka palvelujärjestelmä tunnistaa heidän toimintarajoitteensa, yksilölliset tuen tarpeensa ja asemansa oikeuksien haltijoina. Hallinnolliset rajat, palvelujärjestelmien erillisyyset ja vammaisuuden puutteellinen tunnistaminen voivat heikentää yhdenvertaisuuden toteutumista, vaikka yksilölliset tuen tarpeet olisivat samanlaisia kuin muilla vammaisryhmillä. (Hoppania ym. 2017, 233–237; Nikumaa 2025, 82; Thomas & Milligan 2020, 115–122.)

Tutkimukset osoittavat, ettei syrjintä rajoitu avoimeen eriarvoiseen kohteluun, vaan se voi ilmetä myös käytäntöinä, joiden seurauksena ikääntyneiden vammaisten mahdollisuudet käyttää oikeuksiaan, osallistua yhteiskuntaan ja tulla kohdelluiksi yhdenvertaisina kaventuvat. Aineiston perusteella syrjinnän kulttuuriset mekanismit liittyvät erityisesti käsityksiin siitä, millaista ikääntymistä yhteiskunnassa pidetään tavoiteltavana. Raymondin (2019) tutkimuksessa onnistuneen ikääntymisen ihanteet rakentuvat aktiivisuuden, riippumattomuuden ja omatoimisuuden varaan, jolloin toimintarajoitteiset ikääntyneet voivat näyttäytyä yhteiskunnan normeista poikkeavina. Leahyn (2021b) tutkimus täydentää tätä näkökulmaa osoittamalla, että tällaiset kulttuuriset käsitykset voivat ilmetä arjessa toiseuttamisena, ulkopuolelle jättämisenä ja kokemuksina siitä, että henkilö määritellään ensisijaisesti toimintarajoitteidensa kautta. Pitkittyessään tällaiset kokemukset voivat kaventaa sosiaalisia suhteita ja johtaa syrjivien käsitysten sisäistämiseen (Leahy 2021b, s. 107–118; Raymond 2019, s. 9–15).

Tutkimukset osoittavat, että syrjintä ilmenee ikääntyneiden vammaisten henkilöiden arjessa useilla toisiinsa kietoutuvilla tasoilla. Se näyttäytyy samanaikaisesti kulttuurisissa käsityksissä, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisissa rakenteissa. Syrjintä rakentuu myös päivittäisessä vuorovaikutuksessa. Thomasin ja Milliganin (2020, 115–122) mukaan muistisairaisiin kohdistuva disablismi ilmenee käytäntöinä, joissa heidän oikeuksiaan ja mahdollisuuksiaan osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon rajoitetaan tai heidän näkemyksensä sivuutetaan. Nikumaan (2025) tutkimus havainnollistaa samaa ilmiötä haastateltavien kokemusten kautta. Tutkimuksessa keskeiseksi käsitteeksi muodostuu ostrakismi, jolla tarkoitetaan henkilön ohittamista, näkymättömäksi tekemistä ja sosiaalista ulkopuolelle jättämistä. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa heidän tahtonsa sivuutettiin, heidän kyvykkyydestään tehtiin perusteettomia oletuksia ja heidän puolestaan tehtiin ratkaisuja ilman heidän osallistumistaan. Lisäksi autonomista toimijuutta heikensivät relationaalisuuden dominanssi sekä automaattinen siirtyminen sijaispäätöksentekoon ilman yksilöllistä arviointia. (Nikumaa 2025, 81–82.)

Syrjintä rakentuu myös palvelujärjestelmien rakenteissa ja fyysisissä ympäristöissä. Hoppanian ym. (2017, 233–237) tutkimuksessa institutionaalinen syrjintä ilmenee tilanteissa, joissa muistisairaat henkilöt jäävät vammaispalvelujen ulkopuolelle hallinnollisten rajojen vuoksi, vaikka heidän toimintarajoitteensa ja tuen tarpeensa olisivat rinnastettavissa muihin vammaisryhmiin. McKeen ym. (2026) tutkimukseen mukaan rakennettu ympäristö, saavutettavuuden puutteet ja paikkaan liittyvä stigma voivat yhdessä vahvistaa ulossulkemisen kokemuksia. Tutkimuksessa korostetaan, että ikä, vammaisuus ja paikka muodostavat yhdessä sellaisia syrjinnän mekanismeja, joita ei voida selittää yksittäisellä tekijällä. (McKee ym. 2026, 52, 64.)

Syrjintä rakentuu samanaikaisesti kulttuurisissa normeissa, arkisessa vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnallisissa rakenteissa. Syrjivät käytännöt eivät ilmene ainoastaan yksittäisinä tekoina, vaan myös palvelujärjestelmien toimintatapoina, ympäristöjen esteellisyytenä ja sellaisina yhteiskunnallisina käsityksinä, jotka kaventavat ikääntyneiden vammaisten mahdollisuuksia käyttää oikeuksiaan yhdenvertaisesti. Aineiston perusteella syrjinnän vähentäminen edellyttää sekä rakenteellisten esteiden purkamista että toimintatapojen vahvistamista, jotka tunnistavat ikääntyneet vammaiset täysivaltaisina oikeuksien haltijoina. (Hoppania ym. 2017, 233–237; Leahy 2021a, 107–118; McKee ym. 2026, 52, 64; Nikumaa 2025, 81–82; Raymond 2019, 9–15; Thomas & Milligan 2020, 115–122)

6. Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli tarkastella, miten ikääntymisen ja vammaisuuden välistä yhteyttä kuvataan tutkimuskirjallisuudessa sekä millä tavoin rakenteelliset tekijät vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Tutkimuksen tulokset osoittavat, ettei ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa voida ymmärtää tarkastelemalla ikääntymistä ja vammaisuutta toisistaan erillisinä ilmiöinä. Sen sijaan heidän asemansa rakentuu yksilöllisten elämäntilanteiden, yhteiskunnallisten rakenteiden, palvelujärjestelmien ja kulttuuristen käsitysten vuorovaikutuksessa. Tulosluvun synteesi osoittaa, että osallisuutta ja yhdenvertaisuutta määrittävät ennen kaikkea ne rakenteet, joiden kautta ihmiset tunnistetaan palvelujärjestelmissä, oikeuksien haltijoina ja yhteiskunnan jäseninä.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan tunnistaa kolme toisiinsa kietoutuvaa kokonaisuutta. Ensinnäkin tutkimuskirjallisuus on siirtynyt tarkastelemaan ikääntymistä ja vammaisuutta aiempaa enemmän toisiinsa limittyvinä ilmiöinä. Toiseksi palvelujärjestelmien rakenteet vaikuttavat keskeisesti siihen, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeudet, osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuvat. Kolmanneksi tutkimukset osoittavat, että ikään ja vammaisuuteen liittyvät kulttuuriset käsitykset sekä yhteiskunnalliset valtasuhteet muovaavat heidän asemaansa vähintään yhtä paljon kuin yksilölliset toimintarajoitteet.

Tutkimuksen ensimmäinen keskeinen johtopäätös on, että ikääntymisen ja vammaisuuden välinen suhde rakentuu ennen kaikkea yhteiskunnallisesti eikä sitä voida ymmärtää pelkästään biologisena tai lääketieteellisenä ilmiönä. Tulosluvussa osoitettiin, että tutkimuskirjallisuus on siirtynyt tarkastelemaan ikääntymistä ja vammaisuutta aiempaa enemmän toisiinsa limittyvinä elämänculun ilmiöinä. Erityisesti käsitteet *aging with disability* ja *aging into disability* kuvaavat muutosta, jossa huomio kohdistuu yksittäisten ihmisryhmien sijaan erilaisiin elämänculkuihin sekä niiden vaikutuksiin identiteettiin, oikeuksiin, osallisuuteen ja palvelujärjestelmään. (Leahy 2021a, 97–118, 143–160.)

Tutkimustulokset tukevat teoriaosuudessa tarkasteltua vammaisuuden sosiaalista mallia, jonka mukaan vammaisuus ei synny yksinomaan yksilön toimintarajoitteista, vaan yhteiskunnallisista esteistä, syrjivistä käytännöistä ja ympäristön rakenteista. Kirjallisuuskatsauksen perusteella ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuutta eivät rajoita ensisijaisesti toimintakyvyn muutokset, vaan palvelujärjestelmien erillisyys, hallinnolliset rajaukset sekä ikääntymiseen ja

vammaisuuteen liittyvät yhteiskunnalliset käsitykset. Tulokset vahvistavat siten sosiaalisen mallin keskeistä lähtökohtaa siitä, että osallistumisen esteet syntyvät ennen kaikkea yhteiskunnallisissa rakenteissa eikä yksilön ominaisuuksissa (Shakespeare & Watson 1997, 295–297; Oldman 2002, 793–794; Leahy 2021a, 18–20).

Samalla kirjallisuuskatsaus osoittaa, että sosiaalinen malli yksin ei riitä selittämään ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa kokonaisuudessaan. Relationaalinen vammaiskäsitys syventää tätä ymmärrystä tarkastelemalla vammaisuutta yksilön ja ympäristön välisenä suhteena. Altmanin (2001) Nagin malliin pohjautuvassa relationaalisessa ajattelussa sekä WHO:n ICF-luokituksessa ympäristö ymmärretään keskeiseksi toimintakykyä ja osallistumista määrittäväksi tekijäksi (Altman 2001, 102–113; Leahy 2021a, 20–21). Tämän tutkielman perusteella ympäristöä ei kuitenkaan tule ymmärtää pelkästään fyysisenä tai sosiaalisena toimintaympäristönä. Tulokset osoittavat, että yhtä merkittäviä ovat institutionaaliset rakenteet, kuten lainsäädäntö, palvelujärjestelmät, hallinnolliset käytännöt ja yhteiskunnalliset luokittelut, jotka määrittävät yksilön mahdollisuuksia käyttää oikeuksiaan ja osallistua yhteiskuntaan. Näin kirjallisuuskatsaus laajentaa relationaalisen tarkastelun institutionaaliseen ympäristöön.

Tulokset ovat yhdenmukaisia myös oikeusperustaisen vammaiskäsityksen kanssa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa eivät määritä ainoastaan toimintarajoitteet, vaan myös se, tunnistetaanko heidät aktiivisina toimijoina ja oikeuksien haltijoina vai ensisijaisesti hoivan kohteina. Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää siten yksilöllisen tuen lisäksi rakenteellisten esteiden tunnistamista ja purkamista sekä palvelujärjestelmien kehittämistä siten, että ne tukevat ihmisten mahdollisuuksia käyttää oikeuksiaan koko elämänsä ajan.

Kirjallisuuskatsaus osoittaa lisäksi, ettei pelkkä gerontologinen näkökulma riitä selittämään ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa. Gerontologisessa tutkimuksessa toimintakyvyn muutoksia on perinteisesti tarkasteltu luonnollisena osana ikääntymistä, jolloin huomio kohdistuu hoivan tarpeeseen, sairastavuuteen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen. Tämän tutkielman synteessin perusteella osallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ratkaisevampaa on kuitenkin se, miten yhteiskunnalliset rakenteet mahdollistavat tai rajoittavat toimijuutta. Tämä havainto tukee esimerkiksi Leahyn (2021a) ja Eran ym. (2020) esittämiä johtopäätöksiä, joiden mukaan ikääntymisen ja vammaisuuden välistä suhdetta ei voida ymmärtää ilman yhteiskunnallisten rakenteiden tarkastelua.

Tulosten mukaan ikääntymisen ja vammaisuuden tarkasteleminen toisistaan erillisinä ilmiöinä voi johtaa siihen, että niiden yhteisvaikutukset jäävät näkymättömiksi. Tämän vuoksi tutkimuksen keskeisenä johtopäätöksenä voidaan pitää sitä, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa on perusteltua tarkastella omana tutkimuksellisenä kokonaisuutenaan, jossa yhdistyvät gerontologisen tutkimuksen, vammaistutkimuksen ja sosiaaliryöön näkökulmat. Juuri tällainen lähestymistapa mahdollistaa aiempaa kokonaisvaltaisemman ymmärryksen ikääntymisen ja vammaisuuden rajapinnasta.

Tutkielman toinen keskeinen johtopäätös on, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta määrittävät merkittävästi palvelujärjestelmien rakenteet sekä niihin kietoutuvat yhteiskunnalliset valtasuhteet. Tulosluvussa palvelujärjestelmät näyttäytyivät samanaikaisesti sekä osallisuutta mahdollistavina että sitä rajoittavina rakenteina. Vaikka palvelujen tavoitteena on tukea itsenäistä elämää, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta, voivat hallinnolliset rajaukset, toisistaan erilliset palvelukokonaisuudet ja erilaiset palveluihin pääsyn kriteerit johtaa siihen, että yksilölliset tarpeet jäävät hallinnollisten luokittelujen varjoon. Tämä havainto toistui sekä suomalaisessa että kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. (Hoppania ym. 2017, 233–239; Leahy 2021a, 126–132, 160–161; Era ym. 2020, 437–441.)

Tulosten perusteella palvelujärjestelmien haasteet eivät kuitenkaan selity yksittäisillä palveluilla tai hallinnollisilla ratkaisuilla. Pikemminkin ne näyttävät liittyvän siihen, että ikääntyminen ja vammaisuus ovat kehittyneet tutkimuksessa, sosiaalipolitiikassa ja palvelujärjestelmissä pitkälti toisistaan erillisinä kokonaisuuksina. Ikääntymispolitiikassa painopiste on perinteisesti ollut toimintakyvyn heikkenemisessä, hoidossa ja hoivassa, kun taas vammaispolitiikan lähtökohtina ovat yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys ja ihmisoikeudet (Leahy 2021b; Jönson & Norberg 2023). Kirjallisuuskatsauksen perusteella näiden erilaisten lähtökohtien yhteensovittaminen muodostuu keskeiseksi haasteeksi ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kannalta. Kun palvelut rakentuvat eri periaatteiden varaan, vaarana on, että ihmisen elämäntilanne haajantuu hallinnollisiin kategorioihin sen sijaan, että sitä tarkasteltaisiin kokonaisuutena.

Tutkielman tulokset osoittavat myös, että palvelujärjestelmiä ei voida tarkastella irrallaan niitä ohjaavista yhteiskunnallisista käsityksistä. Aineistossa kuvattiin toistuvasti tilanteita, joissa ikääntyneet vammaiset henkilöt määrittyivät ensisijaisesti hoivan tai kuntoutuksen kohteiksi, vaikka vammaisuuden oikeusperustaisen ajattelun lähtökohtana on heidän asemansa aktiivisina toimijoina ja oikeuksien haltijoina. Näin ollen kysymys ei ole pelkästään palvelujen järjestämisestä, vaan myös siitä, millaisina kansalaisina ikääntyneet vammaiset henkilöt yhteiskunnassa

nähdään. Tulokset viittaavat siihen, että oikeuksien toteutuminen edellyttää palvelujen lisäksi toimintakulttuuria, jossa yksilön toimijuus ja osallisuus tunnistetaan myös silloin, kun tuen tarve lisääntyy.

Tätä havaintoa syventää intersektionaalinen näkökulma. Teoriaosuudessa intersektionaalisuus määriteltiin tavaksi tarkastella sitä, kuinka useat samanaikaiset eronteot ja valtasuhteet vaikuttavat ihmisten asemaan. Kirjallisuuskatsauksen tulokset tukevat tätä lähtökohtaa osoittamalla, ettei ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa selitä yksin ikä eikä vammaisuus, vaan niiden yhteisvaikutus suhteessa palvelujärjestelmiin, yhteiskunnallisiin normeihin ja kulttuuriin odotuksiin. Intersektionaalinen näkökulma auttaa siten ymmärtämään, miksi samankaltaiset toimintarajoitteet voivat johtaa erilaisiin kokemuksiin osallisuudesta ja yhdenvertaisuudesta riippuen siitä, millaisessa yhteiskunnallisessa asemassa ihminen on.

Kirjallisuuskatsauksessa nousivat esiin myös ageismin ja ableismin vaikutukset. Tulosten perusteella ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa muovaavat samanaikaisesti sekä toimintakykyisyyttä ihannoivat normit että vanhuuteen liitetyt käsitykset riippuvuudesta, haurastumisesta ja passiivisuudesta. Tämän seurauksena heidän toimijuutensa voi jäädä näkymättömäksi sekä ikään että vammaisuuteen liittyvien stereotyyppien vuoksi. Tulokset tukevat näkemystä siitä, että ageismi ja ableismi eivät ilmene ainoastaan yksilöiden asenteissa, vaan myös palvelujärjestelmien toimintakäytännöissä ja institutionaalisissa rakenteissa, jotka vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia ihmisillä on osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisina kansalaisina.

Yksi kirjallisuuskatsauksen merkittävimmistä havainnoista liittyy aktiivisen ikääntymisen käsitteeseen. Tutkimuskirjallisuus ei sinänsä kyseenalaista aktiivisen ikääntymisen tavoitetta, mutta useissa tutkimuksissa kritisoidaan sitä, että aktiivisuus määrittyy helposti terveyden, omatoimisuuden ja toimintakyvyn kautta. Tällöin aktiivinen kansalaisuus muodostuu tavoiteltavaksi normiksi, vaikka mahdollisuudet sen toteuttamiseen vaihtelevat merkittävästi. Kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan päätellä, että oikeusperustaisesta näkökulmasta aktiivisen ikääntymisen käsitettä tulisi tarkastella uudelleen siten, että aktiivisuus ymmärretään mahdollisuutena osallistua omien voimavarojen ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti eikä toimintakyvyn perusteella määräytyvänä ihanteena. Tämä tulkinta yhdistää aineistossa esitetyn aktiivisen ikääntymisen kritiikin oikeusperustaiseen vammaiskäsitykseen ja osallisuuden teoriaan.

Tulokset nostavat esiin myös rakenteellisen sosiaalityön merkityksen. Mikäli osallisuuden ja yhdenvertaisuuden esteet rakentuvat osittain palvelujärjestelmien rakenteissa, ei niiden poistaminen voi perustua pelkästään yksittäisten asiakkaiden tukemiseen. Sosiaalityössä tarvitaan rakenteellista vaikuttamista, jossa tunnistetaan palvelujärjestelmien katvealueita, arvioidaan päätöksenteon ja hallinnollisten käytäntöjen vaikutuksia yhdenvertaisuuden näkökulmasta sekä välitetään tietoa rakenteellisista epäkohdista päätöksenteon tueksi. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asema havainnollistaa, kuinka yksittäisten asiakkaiden kokemukset voivat heijastaa laajempia yhteiskunnallisia rakenteita. Tämän vuoksi rakenteellisen sosiaalityön keskeisenä tehtävänä on tehdä näkyväksi niitä institutionaalisia käytäntöjä, jotka voivat ylläpitää eriarvoisuutta myös silloin, kun niiden tavoitteena on yhdenvertaisuuden edistäminen.

Tutkielman keskeinen johtopäätös on, että yhdenvertaisuuden toteutuminen ei riipu ainoastaan yksittäisten palvelujen saatavuudesta tai laadusta. Ratkaisevaa on se, millä tavoin palvelujärjestelmät, lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset käytännöt tunnistavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden moninaiset elämäntilanteet ja tukevat heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisina kansalaisina.

Tämän tutkielman tavoitteena oli muodostaa integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla kokonaiskuva siitä, miten ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa kuvataan tutkimuskirjallisuudessa sekä millaisia rakenteellisia tekijöitä heidän osallisuutensa ja yhdenvertaisuutensa taustalla tunnistetaan. Integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena ei ole uuden empiirisen aineiston tuottaminen, vaan aiemman tutkimustiedon kokoaminen, kriittinen tarkastelu ja synteysin muodostaminen (Salminen 2011, 8; Kangasniemi ym. 2013, 296–297). Tutkimuksen keskeinen lisäarvo perustuu siihen, että aiemmin hajallaan ollutta tutkimustietoa tarkasteltiin yhtenä kokonaisuutena ja sen pohjalta muodostettiin uusi tulkinta ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta.

Tutkielman vahvuutena voidaan pitää sitä, että analyysi ei rajoittunut yksittäisten tutkimustulosten kuvaamiseen, vaan siinä pyrittiin tunnistamaan tutkimusten välisiä yhteyksiä ja muodostamaan niistä kokonaisvaltainen synteysi. Tämä vastaa integroivan kirjallisuuskatsauksen tavoitetta siitä, että aiempaa tutkimusta tarkastellaan vertailevasti ja kriittisesti uuden ymmärryksen tuottamiseksi (Torraco 2005, 358; Kangasniemi ym. 2013, 296–297). Tutkimuksen perusteella voitiin tunnistaa useita rakenteellisia tekijöitä, jotka yhdistävät aiemmin toisistaan erillisinä tarkasteltuja tutkimusaiheita. Näin kirjallisuuskatsaus tuotti kokonaiskuvan ilmiöstä sen sijaan, että se olisi jäänyt yksittäisten tutkimusten yhteenvedoksi.

Tutkielman vahvuutena voidaan nähdä myös monitieteinen aineisto. Aineistossa yhdistyivät gerontologinen tutkimus, vammaistutkimus, sosiaalipolitiikan tutkimus ja sosiaalityön tutkimus, mikä mahdollisti ilmiön tarkastelun useasta näkökulmasta. Yhden tieteenalan näkökulmasta olisi ollut vaikea muodostaa kokonaiskuvaa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta, sillä eri tutkimusperinteiden yhdistäminen teki näkyväksi niiden yhteisiä rakenteellisia piirteitä. Monitieteinen lähestymistapa mahdollisti siten ilmiön tarkastelun laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Tutkielmassa hyödynnettiin toisiaan täydentäviä teoreettisia näkökulmia. Vammaisuuden sosiaalinen malli, relationaalinen ja oikeusperustainen lähestymistapa sekä intersektionaalinen näkökulma eivät muodostaneet toisistaan irrallisia tulkinnallisia viitekehyksiä, vaan täydensivät toisiaan aineiston analyysissä. Näin ilmiötä voitiin tarkastella samanaikaisesti yhteiskunnallisten rakenteiden, ihmisoikeuksien, palvelujärjestelmien ja valtasuhteiden näkökulmista. Teoreettisten näkökulmien yhdistäminen mahdollisti aiempaa kokonaisvaltaisemman tulkinnan ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta.

Tutkimuksen rajoitukset liittyvät ennen kaikkea integroivan kirjallisuuskatsauksen luonteeseen. Johtopäätökset perustuvat aiemmin julkaistuun tutkimukseen, minkä vuoksi ne ovat sidoksissa alkuperäistutkimusten tutkimuskysymyksiin, aineistoihin ja tutkimuskonteksteihin. Kirjallisuuskatsaus ei mahdollista uusien kokemusten tai ilmiöiden empiiristä tarkastelua, vaan muodostaa synteesin olemassa olevasta tutkimustiedosta. Lisäksi aineisto sisälsi sekä suomalaisia että kansainvälisiä tutkimuksia, joiden yhteiskunnalliset toimintaympäristöt ja palvelujärjestelmät poikkeavat toisistaan. Tämän vuoksi kaikkia havaintoja ei voida sellaisenaan yleistää suomalaiseseen kontekstiin. Kansainvälisten tutkimusten hyödyntäminen oli kuitenkin perusteltua, sillä se mahdollisti sellaisten ilmiöiden tunnistamisen, jotka näyttävät toistuvan erilaisista palvelujärjestelmistä huolimatta.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli on keskeinen osa tutkimusprosessia, sillä aineiston analyysi ja synteesin muodostaminen perustuvat tutkijan tekemiin tulkintoihin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127). Tässä tutkielmassa tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä pyrittiin vahvistamaan kuvaamalla aineiston valinta, analyysin eteneminen ja teoreettiset lähtökohdat mahdollisimman tarkasti. Lisäksi analyysissä pyrittiin erottamaan aineistosta nousevat havainnot tutkijan omista tulkinnoista siten, että johtopäätökset rakentuvat systemaattisesti koko aineiston muodostaman synteesin varaan.

Oma ammatillinen taustani vammaissosiaalityössä on lisännyt ymmärrystä palvelujärjestelmän toiminnasta ja herättänyt kiinnostukseni tarkastella ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa tutkimuksen keinoin. Samalla ammatillinen kokemukseni on voinut vaikuttaa siihen, millaisiin ilmiöihin kiinnitin analyysissa erityistä huomiota. Tämän vuoksi olen pyrkinyt koko tutkimusprosessin ajan arvioimaan kriittisesti omia ennakko-oletuksiani ja varmistamaan, että tulokset perustuvat aineistosta muodostettuun synteysiin eivätkä ennakkokäsityksiini.

Kirjallisuuskatsauksen perusteella tutkimustietoa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta on viime vuosina kertynyt aiempaa enemmän, mutta tutkimuskenttä on edelleen hajautunut. Tämä tutkielma kokoaa gerontologisen tutkimuksen, vammaistutkimuksen, sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön näkökulmia samaan analyysiin. Näin tutkimus muodostaa aiempaa yhtenäisemmän kokonaiskuvan ilmiöstä ja osoittaa, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa on perusteltua tarkastella omana kokonaisuutenaan.

Tutkimuksen tulokset tarjoavat näkökulmia sekä palvelujärjestelmän kehittämiseen että sosiaalityön käytäntöihin. Kirjallisuuskatsauksen perusteella ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa ei määritä yksinomaan palvelujen saatavuus, vaan myös se, kuinka palvelujärjestelmä tunnistaa heidän elämäntilanteensa kokonaisuutena. Tulokset osoittavat, että ikääntymisen ja vammaisuuden erillinen tarkastelu voi johtaa tilanteisiin, joissa yksilölliset tarpeet jäävät palvelujärjestelmien hallinnollisten rajojen varjoon. Tämä korostaa tarvetta kehittää palveluja siten, että ne vastaavat nykyistä paremmin ihmisten monimuotoisiin elämäntilanteisiin eivätkä perustu ensisijaisesti hallinnollisiin luokitteluihin.

Tutkimuksen perusteella palvelujen kehittämisessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota eri palvelujärjestelmien väliseen yhteistyöhön. Kirjallisuuskatsauksessa nousi toistuvasti esiin, että ikääntyneiden palvelut ja vammaispalvelut rakentuvat edelleen pitkälti toisistaan erillisiksi kokonaisuuksiksi, vaikka asiakkaiden elämäntilanteet eivät noudata näitä hallinnollisia rajoja. Palvelujen yhteensovittaminen on olennainen edellytys sille, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeudet, osallisuus ja yhdenvertaisuus voivat toteutua johdonmukaisesti koko elämänsäajan ajan.

Tutkimuksen tulokset tukevat myös oikeusperustaisen toimintatavan vahvistamista palvelujärjestelmässä. Kirjallisuuskatsauksen perusteella yhdenvertaisuuden toteutuminen ei riipu pelkästään lainsäädännöstä, vaan myös siitä, miten lakeja sovelletaan ja millaisia toimintakäytäntöjä palvelujärjestelmissä muodostuu. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden tunnistaminen

aktiivisina toimijoina ja oikeuksien haltijoina edellyttää, että palveluja suunnitellaan ja toteutetaan heidän osallisuuttaan tukevalla tavalla myös silloin, kun toimintakyky heikkenee ja tuen tarve lisääntyy.

Sosiaalityön näkökulmasta tutkielma korostaa erityisesti rakenteellisen sosiaalityön merkitystä. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kokemukset osoittavat, että yksittäisten asiakkaiden kohtaamat vaikeudet voivat heijastaa laajempia palvelujärjestelmän rakenteellisia ongelmia. Rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä on tehdä nämä ilmiöt näkyviksi, välittää päätöksenteon tueksi tietoa palvelujärjestelmässä havaituista epäkohdista sekä osallistua sellaisten toimintakäytäntöjen kehittämiseen, jotka vahvistavat yhdenvertaisuuden toteutumista. Näin sosiaalityö voi vaikuttaa paitsi yksittäisten asiakkaiden tilanteisiin myös niihin rakenteisiin, jotka muokkaavat heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan.

Kirjallisuuskatsaus osoittaa, ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa koskeva tutkimus on edelleen kehittyvä tutkimusalue ja tutkimustietoa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta tarvitaan edelleen lisää. Vaikka tutkimus on viime vuosina lisääntynyt, tarkastelu jakautuu edelleen usein gerontologiseen tutkimukseen ja vammaistutkimukseen, jolloin niiden rajapintaan sijoittuvat kysymykset jäävät helposti vähäiselle huomiolle. Väestön ikääntyminen, palvelujärjestelmän muutokset ja ihmisoikeusperustaisen ajattelun vahvistuminen lisäävät tarvetta tutkimukselle, joka tarkastelee ikääntymistä ja vammaisuutta samanaikaisesti. Tämän tutkielman tulokset osoittavat, että juuri tällainen lähestymistapa voi tuottaa aiempaa syvällisempää ymmärrystä niistä rakenteellisista tekijöistä, jotka vaikuttavat ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen.

Jatkotutkimuksessa olisi tarpeen syventää ymmärrystä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta erityisesti kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin tarvitaan nykyistä enemmän laadullista tutkimusta ikääntyneiden vammaisten henkilöiden omista kokemuksista suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Erityisesti olisi tärkeää tarkastella, miten palvelujen rajapinnat, hallinnolliset käytännöt ja palvelujen yhteensovittaminen näyttäytyvät arjessa sekä vaikuttavat osallisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja oikeuksien toteutumiseen.

Toiseksi olisi perusteltua tutkia palvelujärjestelmien yhteensovittamista asiakkaan näkökulmasta. Kirjallisuuskatsauksen perusteella palvelujen pirstaleisuus muodostuu keskeiseksi yhdenvertaisuutta heikentäväksi tekijäksi, mutta tutkimuksissa on toistaiseksi tarkasteltu vain vä-

hän sitä, millaiset toimintamallit tukevat ikääntyneiden palvelujen, vammaispalvelujen, terveydenhuollon ja kuntoutuksen yhteensovittamista käytännössä. Jatkossa olisi tärkeää arvioida myös sitä, millaiset rakenteelliset ratkaisut edistävät palvelujen jatkuvuutta ja oikea-aikaisuutta sekä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Lisäksi olisi tarpeen tutkia sosiaalityön roolia palvelujen yhteensovittamisessa ja rakenteellisen sosiaalityön mahdollisuuksia tunnistaa sekä ehkäistä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kohtaamaa eriarvoisuutta.

Kolmanneksi tutkielma nostaa esiin tarpeen vahvistaa intersektionaalista tutkimusta ikääntymisen ja vammaisuuden yhteisvaikutuksista. Erityisesti olisi tärkeää tarkastella, miten sukupuoli, sosioekonominen asema, asuinpaikka tai etninen tausta yhdessä ikääntymisen ja vammaisuuden kanssa vaikuttavat mahdollisuuksiin käyttää oikeuksia, saada palveluja sekä osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti.

Tutkielma osoittaa myös, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa on perusteltua tarkastella omana tutkimuksellisenä kokonaisuutenaan. Gerontologisen tutkimuksen, vammaistutkimuksen ja sosiaalityön näkökulmien yhdistäminen mahdollistaa aiempaa kokonaisvaltaisemman ymmärryksen siitä, miten yhteiskunnalliset rakenteet, palvelujärjestelmät ja kulttuuriset odotukset muovaavat heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisina kansalaisina. Samalla tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa koskevat kysymykset eivät ole ainoastaan palvelujärjestelmään liittyviä, vaan ne kytkeytyvät laajemmin yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Tämän integroivan kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan todeta, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa ei voida ymmärtää tarkastelemalla ikääntymistä ja vammaisuutta toisistaan erillisinä ilmiöinä. Tutkimuksen synteesi osoittaa, että heidän osallisuutensa ja yhdenvertaisuutensa rakentuvat yksilöllisten elämäntilanteiden sekä yhteiskunnallisten rakenteiden vuorovaikutuksessa. Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemaa määrittävät samanaikaisesti elämänkulku, palvelujärjestelmät, yhteiskunnalliset käytännöt sekä ikään ja vammaisuuteen liittyvät kulttuuriset käsitykset.

Kirjallisuuskatsauksen mukaan ikääntyneiden vammaisten henkilöiden eriarvoisuutta ei selitä ensisijaisesti tai yksin ikääntyminen eikä vammaisuus. Ratkaisevampaa on se, miten yhteiskunnalliset rakenteet tunnistavat niiden yhteisvaikutuksen ja vastaavat siitä syntyviin tuen tarpei-

siin. Mikäli palvelujärjestelmät, tutkimus ja päätöksenteko tarkastelevat ikääntymistä ja vammaisuutta edelleen toisistaan irrallisina ilmiöinä, jää osa ikääntyneiden vammaisten henkilöiden tarpeista, oikeuksista ja kokemuksista näkymättömiksi.

Tutkimuksen keskeinen anti on siinä, että se kokoaa eri tutkimusperinteissä hajallaan olevaa tietoa yhteen ja muodostaa sen pohjalta synteysin ikääntyneiden vammaisten henkilöiden asemasta. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää palvelujärjestelmien kehittämisen lisäksi myös sellaisten yhteiskunnallisten rakenteiden tunnistamista ja muuttamista, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta. Näin tarkasteltuna ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistaminen ei ole yksinomaan sosiaali- ja terveystalouden tehtävä, vaan osa laajempaa yhteiskunnallista tavoitetta turvata yhdenvertaiset oikeudet ja osallistumismahdollisuudet kaikille ihmisille.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Altman, B. (2001) Definitions, models, classifications, schemes, and applications. Teoksessa G. L. Albrecht, K. Seelman, M. Bury (toim.) Handbook of disability studies, 97–122. Thousands Oaks, CA: Sage. doi:10.4135/9781412976251.n4SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412976251.n4>.
- Aveyard, H. 2019. Doing a literature review in health and social care: A practical guide. 4. painos. Maidenhead: Open University Press.
- Ayalon, L. & Tesch-Römer, C. (toim.) (2018) Contemporary Perspectives on Ageism. Cham: Springer International Publishing.
- Bogart, K. R., & Dunn, D. S. (2019) Ableism Special Issue Introduction. Journal of social issues, 75(3), 650-664. <https://doi.org/10.1111/josi.12354>.
- Campos Pinto, P. ;. P. (2026) Equal Rights, Equal Voices: The CRPD and the Pursuit of Legal Capacity for Persons with Intellectual and Psychosocial Disability. Cham: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-032-05969-7>.
- Crenshaw, K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. Stanford Law Review 43 (6), 1241-1299.
- Davis, K. & Lutz, H. (2020) Intersectionality as Critical Method: Asking the Other Question. Teoksessa H. Ward & N. Napier (toim.) The Palgrave Handbook of Intersectionality in Public Policy, 225–234.
- Enroth, L. (2018) Terveiden sosiaalinen eriarvoisuus hyvin vanhoilla. Gerontologia 32 (3), 215-219. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/68960>.
- Era, S., & Kröger, T. (2024) Being independently dependent : Experiences at the intersection of disability and old age in Finland. Teoksessa Katsui, H. & Laitinen, M. T. (toim.) Disability, Happiness and the Welfare State: Finland and the Nordic Model, 48-67. <https://doi.org/10.4324/9781032685519-4>.
- Era, S., Tiilikainen E., Tarvainen, Katsui, H. & Pietilä, I. (2020) Vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä – yhteistä kieltä etsimässä. Yhteiskuntapolitiikka 85 (4), 437-442. <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/6f955602-12d4-436c-8494-38e500bc8195/content>.
- Gissler, M., Hömppi, P. & Nurmi-Koikkalainen, P. (2026) Kuinka paljon vammaisia ihmisiä Suomessa on? Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen blogi. <https://blogi.thl.fi/kuinka-paljon-vammaisia-ihmisia-suomessa-on/>.
- Goethals, T., De Schauwer E. & Van Hove, G. (2015) Weaving Intersectionality into Disability Studies Research: Inclusion, reflexivity and anti-essentialism. Journal of Diversity and Gender Studies, 2 (1–2), 75–94. <https://doi.org/10.11116/jdivendstud.2.1-2.0075>.
- Grant, M. J. & Booth, A. (2009) A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. Health Information and Libraries Journal 26 (2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>.
- Granö, S., Tiilikainen, E., Miettinen, S., & Kontu, E. (2026) Yhteistyön esteitä ja palvelujärjestelmän muutostarpeita – hyvinvointialueiden palvelujohtajien näkemyksiä ikääntyvien kehitysvammaisten tukemisesta. Focus Localis, 54 (1). <https://doi.org/10.61198/fl.161270>.
- Grenier, A., Griffin, M., and McGrath, C. (2020) Aging and disability: The paradoxical positions of the chronological life course. Teoksessa Albrecht, K., Kelly, C. & Rice, C. (toim.), The Aging/Disability Nexus, 11-27. Vancouver: UBC Press.

- Heino, Eveliina (2023) Intersektionaalisuus sosiaalityössä – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 31 (1): 60–79. <https://doi.org/10.30668/janus.115587>.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. (2008) *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hoppania, H.-K., Mäki-Petäjä-Leinonen, A., & Nikumaa, H. (2017) (Un)equal Treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland. *European Journal of Social Security*, 19 (3), 225-241. <https://doi.org/10.1177/1388262717728604>.
- Hyvärinen, A., Jokela, S., Linnanmäki, E., Lumme, S., Manderbacka, K., Martelin, T., Sainio, S., Siukola, R., Sivula, S., Vihtari, J., & Suhonen S. (2019) *Sosiaali- ja terveystalouden yhdenvertaisuuden käsitteet*. THL. Versio 2.0.
- Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017) Mitä osallisuus on?: Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>.
- Jönson, H. & Norberg, P. (2023) Being an older person or a person with a disability: Are supportive policies ageist?, *Disability & Society*, 38 (1), 148–168. <https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1930518>.
- Kahana, E., Kahana, JS., Kahana, B., Ermoshkina, P. (2019) Meeting Challenges of Late Life Disability Proactively. *Innovation in Aging*, 3, (4), 1-9. <https://doi.org/10.1093/geron/igz023>.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25(4), 291–301.
- Kehitysvammaliitto (2023) Uusi vammaispalvelulaki tarvitaan turvaamaan eri ikäisten ja eri tavoin vammaisten ihmisten yhdenvertaiset palvelut. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/uusi-vammaispalvelulaki-tarvitaan-turvaamaan-eri-ikaisten-ja-eri-tavoin-vammaisten-ihmisten-yhdenvertaiset-palvelut/>.
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. 2020 Asiakkaan ääni – osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Hujala, A. & Taskinen, H. (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: University Press, 267–293. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/123995/978-952-359-022-9.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
- Kiviniemi, K. (2018) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Keuruu: Otavan kirjapaino, 73–87.
- Kivistö, M. (2014) Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>
- Krokfors, Y. (2021) Ikääntyneiden vammaisten ihmisten tutkimus marginaalissa. *Invalidiliiton blogi*. <https://www.invalidiliitto.fi/blogit/ikaantyneiden-vammaisten-ihmisten-tutkimus-marginaalissa>.
- Kuula, A. (2006) *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Leahy, A. (2021) *Disability and ageing – Towards a Critical Perspective*. Bristol: University Press. University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1s2t0d3>.
- Leahy, A. (2022) *Disability and ageing – time to think outside our silos?* Centre of ageing better blog. <https://ageing-better.org.uk/blogs/disability-and-ageing-time-think-outside-our-silos>.

- Levy, S. R., & Macdonald, J. L. (2016) Progress on Understanding Ageism. *Journal of social issues*, 72 (1), 5-25. <https://doi.org/10.1111/josi.12153>.
- McKee, K., McCall, V., Theakstone, D., Wilson, K., Reid, L., Gilroy, R., Manley, D., Pearce, A., Davison, L., Lawrence, J. & Pemble, A. (2026) Understanding the intersectional stigma of ageing, disability, and place: a systematic literature mapping review. *Housing Studies*, 41 (1), 50–70. <https://doi.org/10.1080/02673037.2024.2421844>.
- Monahan, D. J., & Wolf, D. A. (2014) The continuum of disability over the lifespan: The convergence of aging with disability and aging into disability. *Disability and Health Journal*, 7 (1), 1-3. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2013.10.002>.
- Mäkinen, O. (2006) *Tutkimuseetiikan ABC*. Helsinki: Tammi.
- Nieminen, K., Jauhola, L., Lepola, O., Rantala, K., Karinen, R. ja Luukkonen, T. (2020) *Aidosti yhdenvertaiset. Yhdenvertaisuuslain arviointi. Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto*. Helsinki.
- Nikumaa, H. (2025) Muistisairaana ihmisen autonominen toimijuus. *Gerontologia*, 39 (1), 79–83. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.156931>.
- Nikumaa, H., Mäki-Petäjä-Leinonen, A. & Nykänen, E. (2025) Muistisairaana vammaisina ihmisinä. Teoksessa *Ervasti, K., Obstbaum-Federley, Y., & Lindgren, M. (toim.) Hyvinvointivaltion varjoissa: Muistisairaiden ihmisten oikeuksien toteutuminen*. Helsinki: Gaudeamus, 165–186.
- Nurmi-Koikkalainen, P. (2017) Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Teoksessa *Nurmi-Koikkalainen, P., Ahola, S., Gissler, M., Halme, N., Koskinen, S., Luoma, M-L., Malmivaara, A., Muuri, A., Sainio, P., Sääksjärvi, K. & Väyrynen, R. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotuotannosta*. THL – Työpaperi 38/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Oikeusministeriö (2023) *Yhdenvertaisuus*. <https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>
- Oldman, C. (2002) Later Life and the Social Model of Disability: A Comfortable Partnership? *Ageing & Society*, 22 (6), 791–806. <https://doi.org/10.1017/S0144686X02008887>.
- Pimiä, K. (2016) ”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen” Selvitys vammaisten syrjäytäkokeuksista arjessa. *Yhdenvertaisuusvaltuutettu*. Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/34268331/%e2%80%9dVammaisena+olen+toisen+luokan+kansalainen%e2%80%9d+%e2%80%93+Selvitys+vammaisten+kokemasta+syrjinn%c3%a4st%c3%a4+arjessa.pdf/655200f8-6eff-42a0-9c60-766f1002244c/%e2%80%9dVammaisena+olen+toisen+luokan+kansalainen%e2%80%9d+%e2%80%93+Selvitys+vammaisten+kokemasta+syrjinn%c3%a4st%c3%a4+arjessa.pdf?version=1.1&t=1638427568533>.
- Rantamäki, N., Kattilakoski, M., & Halonen, M. (2020) Alueellinen yhdenvertaisuus turvattava uudistuvissa sote-rakenteissa. *Maaseutupolitiikan neuvosto MANE*. *Maaseutupolitiikan politiikkasuositukset*, 6/2020. <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/politiikkasuositusalueellinenyhdenvertaisuus-sote-rakenteissa>.
- Raymond, É. (2019) The challenge of inclusion for older people with impairments: Insights from a stigma-based analysis. *Journal of aging studies*, 49, 9–15. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.03.001>.
- Rice, C., Harrison, E., & Friedman, M. (2019) Doing Justice to Intersectionality in Research. *Cultural studies, critical methodologies*, 19 (6), 409–420. <https://doi.org/10.1177/1532708619829779>.
- Rieser, R. (2022) Disability equality. Teoksessa *Cole, M. (toim.) Education, Equality and Human Rights: Issues of Gender, 'Race', Sexuality, Disability and Social Class* (5th ed.). Routledge, 175–125. <https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.4324/9781003177142>.

- Salminen, A. (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Opetusjulkaisuja 62, Julkisojohtaminen 4. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>.
- Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021) Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. Focus localis, 49 (3), 80–98. <https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>.
- Shakespeare, T. & Watson, N. (1997) Defending the Social Model. Disability & society, 12 (2), 293–300. <https://doi.org/10.1080/09687599727380>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2025) Uuden vammaispalvelulain soveltamisala ja siirtymäsäännökset: soveltamisohje VN/5519/2025. https://stm.fi/documents/1271139/150123656/Soveltamisohje_uusi+vammaispalvelulaki.pdf/78676c37-ebdc-5135-bba8-75a1a6ba4596/Soveltamisohje_uusi+vammaispalvelulaki.pdf?t=1743414635660.
- Sotkasiira, T. (2015) Kun aineisto ei riitä- monimenetelmäisyys metodologisenä ja käsitteellisenä oppimisena. Teoksessa Aaltonen, S. ja Högbäck, R. (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Tampere: Juvenes Print Oy, 117–141.
- Spierings, N. (2020) Quantitative Intersectional Research. Teoksessa H. Ward & N. Napier (toim.) The Palgrave Handbook of Intersectionality in Public Policy. London: Palgrave Macmillan, 238–248.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 2.3.2026. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>.
- Suomen YK-liitto. Vammaisten oikeudet. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>.
- Tarvainen, Merja. (2019) Ableism and the Life Stories of People with Disabilities. Scandinavian Journal of Disability Research 21 (1), 291–299. <https://doi.org/10.16993/sjdr.632>.
- Tarvainen, M & Teittinen, A. (2021) Vammaisten ihmisen muuttuva kansalaisuus. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Teoksessa: A. Teittinen, M. Kivistö, M. Tarvainen & S. Hautala (toim.), Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 7–17.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Vammaistutkimus. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaistutkimus>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Vammaisuus. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus#:~:text=Sosiaalinen%20ja%20oikeusperustainen%20malli%20korostavat%20henkil%C3%B6n%20omaa%20toimijuutta%20ja%20osallisuutta>.
- Thomas, C., & Milligan, C. (2018) Dementia, disability rights and disablism: Understanding the social position of people living with dementia. Disability & society, 33 (1), 115–131. <https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1379952>.
- Tieteen termipankki. Ihmistieteet: intersektionaalisuus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:intersektionaalisuus>. (Katsottu 16.3.2026)
- Topo, P., Aholas, P., Backman, S., Niemi, M. & Vuorela M. (2024) Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024. Vanhusasiavaltuutetun julkaisuja 2. [https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun%20kertomus%20eduskunnalle%202024%20\(PDF\).pdf/fd1daec3-85cf-b0e4-cdfc-1be104bc03d0?version=1.1&t=1741182175353](https://vanhusasia.fi/documents/97611701/160155639/Vanhusasiavaltuutetun%20kertomus%20eduskunnalle%202024%20(PDF).pdf/fd1daec3-85cf-b0e4-cdfc-1be104bc03d0?version=1.1&t=1741182175353)

- Torraco, R. J. (2005) Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. *Human Resource Development Review* 4 (3), 356–367.
<https://doi.org/10.1177/1534484305278283>.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2026) Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK).
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf.
- Vammaispalvelulaki 675/2023. Viitattu 1.3.2026.
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2023/675>.
- Vehmas, S. (2005) Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Vehmas, S. (2004) Dimensions of disability. *Camb Q Healthc Ethics* 13 (1): 34–40.
- Vilkka, H. (2023) Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.
- Whittemore, R. & Knafl, K. (2005) The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52 (5), 546–553.
https://www.researchgate.net/publication/7498980_The_integrative_review_Update_methodology.
- World Health Organization (2022) Global report on health equity for persons with disabilities. Geneva: World Health Organization.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600>
- Yeung, P. & Breheny, M. (2022) Understanding the Nexus Between Aging and Disability to Enhance Aging Well for All. Teoksessa Baikady, R., Sajid, S. M., Przeperski, J., Nadesan, V., Rezaul Islam, M. & Gao, J. (toim.) *The Palgrave Handbook of Global Social Problems*. London: Palgrave Macmillan, 1–18.
- Yunus, R. M., & Hairi, N. N. (2020). Ageism. *Asia-Pacific journal of public health*, 32 (1), 57. <https://doi.org/10.1177/1010539520903541>.
- Zechner, M., Vaalavuo, M., Linnosmaa, I., Kyyrä, T., & Kauppinen, T. (2022) Taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys ikääntyvässä yhteiskunnassa. *Gerontologia*, 36(3), 317–324.
<https://doi.org/10.23989/gerontologia.117120>.

Liitteet

Liite 1. Esimerkki analyysiprosessin etenemisestä

Tutkimus	Tutkimuksen tavoite	Aineisto	Keskeiset tulokset	Tutkimuskysymysten kannalta olennainen havainto	Alustavat analyysihavainnot
Being independently dependent: Experiences at the intersection of disability and old age in Finland	Tarkastella riippuvuuden ja itsenäisyyden merkityksiä ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kokemuksissa.	Ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kirjoittamat tekstit.	Itsenäisyys rakentuu tarkoituksenmukaisen tuen avulla, ei omavaraisuuden kautta.	Palvelut ja tuki mahdollistavat osallisuuden ja itsenäisen elämän.	Riippuvuus–itsenäisyys, palvelut, keskinäisriippuvuus
Vanhuuden ja vammaisuuden risteyksessä – yhteistä kieltä etsimässä	Tarkastella ikääntymisen ja vammaisuuden käsitteellistä rajapintaa.	Keskusteluartikkeli.	Tutkimus- ja palvelujärjestelmät käyttävät erillisiä käsitteitä.	Tarve yhteiselle käsitteelliselle viitekehykselle.	Käsitteellistäminen, tutkimusalojen rajapinta
Yhteistyön esteitä ja palvelujärjestelmän muutostarpeita – hyvinvointialueiden palvelujohtajien näkemyksiä ikääntyvien kehitysvammaisten	Selvittää palvelujärjestelmän kehittämistarpeita.	Fokusryhmähaastattelut palvelujohtajille.	Palvelujen yhteensovittamisessa on merkittäviä rakenteellisia haasteita.	Rakenteellinen yhteistyö vaikuttaa osallisuuteen.	Monialainen yhteistyö, palvelujärjestelmä

tukemi- sesta					
Aging and Disability. The Paradoxical Positions of the Chronological Life Course	Tarkastella ikääntymisen ja vammaisuuden suhdetta elämänkulun näkökulmasta.	Teoreettinen artikkeli.	Ikääntyminen ja vammaisuus erotetaan toisistaan, vaikka ne liittyyvät.	Ikäsidonnaiset käsitykset vaikuttavat asemaan.	Ageing with disability, ageing into disability, elämäntulkku
(Un)equal treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland	Tarkastella muistisairaiden asemaa palvelujärjestelmässä.	Lainsäädännön ja politiikan analyysi.	Muistisairaat voivat jäädä vanhus- ja vammaispalvelujen väliin.	Palvelujärjestelmä voi tuottaa eriarvoisuutta.	Lainsäädäntö, väliinpuutoaminen, oikeudet
Being an older person or a person with a disability: Are supportive policies ageist?	Arvioida ikäperusteisten palvelurajojen vaikutuksia.	Lainsäädännön ja oikeuskäytännön analyysi.	Ikäraajat voivat heikentää yhdenvertaisuutta.	Ikäsyryjintä näkyy palvelupolitiikassa.	Ikäsyryjintä, ikäraajat
Meeting Challenges of Late Life Disability Proactively	Tarkastella myöhäisiän vammaisuuden ennakkoivaa hallintaa.	Katsausartikkeli.	Toimijuus rakentuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa.	Toimijuus edellyttää myös rakenteellista tukea.	Toimijuus, voimavarat, ympäristön tuki
Disabling or Enabling Contexts	Selvittää ympäristön vaikutusta ikääntyneiden vammaisten henkilöiden kokemuksiin.	Laadullinen tutkimus.	Ympäristö voi mahdollistaa tai rajoittaa osallisuutta.	Vammaisuus rakentuu ympäristön ja yksilön vuorovaikutuksessa.	Ympäristö, osallisuus, sosiaalinen malli
Public Policies on Ageing	Tarkastella ikääntymisen	Tutkimuskirjallisuud	Ikääntymis- ja vammaispolitiikka ovat	Rakenteelliset ratkaisut vaikuttavat	Palvelujärjestelmien erillisuus, politiikka

and Disability	ja vammaisuuden politiikkojen suhdetta.	en synteesi.	pitkälti erillisiä.	yhdenvertaisuuteen.	
Understanding the intersectional stigma of ageing, disability, and place: a systematic literature mapping review	Kartoittaa ikääntymisen, vammaisuuden ja paikan risteävää stigmaa.	Systemaattinen kirjallisuuskartoitus.	Ikä, vammaisuus ja ympäristö muodostavat risteäviä syrjinnän mekanismeja.	Tukee intersektionaalista tarkastelua.	Intersektionaalisuus, stigma, paikka
Muistisairaat vammaisina ihmisinä	Tarkastella muistisairautta vammaisuuden näkökulmasta.	Asiantuntija-artikkeli.	Muistisairaus voidaan ymmärtää myös vammaisuutena.	Laajentaa vammaisuuden käsitettä.	Vammaisuuden käsitteellistäminen, ihmisoikeudet
Muistisairaana ihmisen autonomian toimijuus	Tarkastella muistisairaana henkilön toimijuutta.	Käsitteellinen artikkeli.	Toimijuus säilyy sairaudesta huolimatta, jos ympäristö tukee sitä.	Osallisuus rakentuu tuetun autonomian kautta.	Autonomia, toimijuus, osallisuus
The challenge of inclusion for older people with impairments: Insights from a stigma-based analysis	Tarkastella ikääntyneiden toimintarajoitteisten henkilöiden osallisuutta stigman näkökulmasta.	Toimintatutkimus.	Stigma ja ableismi heikentävät osallisuutta.	Sosiaaliset asenteet rajoittavat osallistumista.	Stigma, ableismi, osallisuus
Dementia Disability Rights and Disablism: understanding the	Tarkastella muistisairautta ihmis- ja vammaistutkimuksen näkökulmasta.	Käsitteellinen artikkeli.	Sosiaalinen vammaisuuden malli soveltuu myös muistisairauksiin.	Ihmisoikeusnäkökulma vahvistaa yhdenvertaisuutta.	Sosiaalinen malli, disablismi, ihmisoikeudet

social position of people living with dementia					
Understanding the Nexus Between Aging and Disability to Enhance Aging Well for All	Kuvata ikääntymisen ja vammaisuuden tutkimuksen nykytilaa ja tulevaisuuden suuntia.	Narratiivinen katsaus.	Ikääntymisen ja vammaisuuden tutkimusta tulee tarkastella yhtenä kokonaisuutena.	Tarve yhdistää tutkimus, palvelut ja politiikka.	Ikääntymisen ja vammaisuuden rajapinta, tutkimuksen integraatio